

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ (2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)*

HAMİT PEHLİVANLI**

ÖZ

Hatay (Antakya), Osmanlı Devleti yıkıldığında Misakımillî sınırları içerisinde kalan İskenderun sancağına bağlıydı. Ancak İskenderun sancağı Lozan Antlaşması'nda Türkiye sınırları dışında kalmıştı. Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen İngiltere ve Fransa'nın olumsuz tavırları yüzünden bu bölge Fransız mandasına terk edilmişti. Buna rağmen Türkiye bölge üzerindeki iddialarından vaz geçmemiş, İskenderun sancağını sınırları içine katmayı planlamış ve planını da adım adım uygulamıştır. Fransa'nın diplomatik oyunlarına karşı Türkiye de karşı oyun kurmuştur. Hatay'ın Suriye'den ayrı bağımsız bir devlet olması için olağanüstü bir çaba sarf etmiştir. Siyasi ve hukuki bütün yollara başvurarak Hatay'ın Suriye'den koparılmasını sağlamıştır. Uzun çabalardan sonra 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kurulmuştur. Tayfur Sökmen devlet başkanlığına, Abdülgani Türkmen ise meclis başkanlığına seçilmiştir. Tayfur Sökmen anayasaya göre Abdurrahman Melek Bey'i hükümeti kurmak üzere Başbakanlığa atamıştır.

Hatay Meselesi ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmalarda çoğunlukla siyasi, askerî ve hukuki meseleler ele alınmıştır. Nitekim yazılan kitaplar, makaleler, hatıralar ve sunulan tebliğlerde bu hususlar öne çıkarılmıştır. Zira Hatay Devleti'nin kuruluş aşaması uzun sürmüşken devlet hayatı ise kısa olmuştur. Dolayısıyla iktisadi meseleler, askerî, siyasi ve hukuki meselelerin gölgesinde kalmıştır

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. / There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale/TÜRKİYE, hamitoba@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-5008-6901

denilebilir. Türkiye Cumhuriyeti ve Hatay Devleti'nin iktisadi ilişkilerine dair müstakil bir çalışma olmadığından bu konu özellikle ele alınmıştır. Özellikle tetkik eserlerde bir yıldan az süre yaşayan Hatay Devleti'nin Türkiye ile iktisadi ilişkileri konusunda yeterli bilgi hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla tetkik eserler ve hatıralardan ziyade arşiv belgelerinden, *Resmî Gazete*'deki kanun, yönetmelik, anlaşma metinlerinden, yerel ve ulusal yayın yapan gazeteler ile diğer resmî yayınlardaki bilgilerden yola çıkarak iki devlet arasındaki ekonomik ilişkiler ele alınmıştır. Bu incelemelerden Hatay devlet teşkilatının Türkiye örneğine göre şekillendirildiği ve ekonomik meselelerle ilgili kurumların Türkiye'deki benzerlerine göre oluşturulduğu açıkça görülmektedir. Türkiye bu kurumların oluşturulmasına hem uzman personel, hem de mevzuat açısından destek olarak devlet tecrübesini Hatay Devleti'ne aktarmıştır. Bu husus iki devlet arasındaki yazışmalardan açıkça anlaşılmaktadır. Makalede iki devlet arasındaki teşkilatlanma ile ilgili konular ele alındıktan sonra ekonomik faaliyetler üzerinde durulmuştur. İthalat ve ihracat ile ilgili belgelerdeki ve resmî yayınlardaki mevcut bilgiler değerlendirilmiştir. Hatay Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ekonomik faaliyetlerin bir kısmının istatistiklere yansımadağı açıktır. Genellikle yılsonu ekonomik faaliyetlerin toplamını ifade eden istatistiklere birçok konu yansımadan Hatay Devleti Türkiye'ye iltihak etmiştir. Hatay, devlet olarak kuruluşunu tamamlayamadan ve müesseselerini kesin olarak işletmeye fırsat bulamadan kendisini feshetmiş bir devlet konumundadır. Bununla beraber iki devlet arasındaki iktisadi ilişkileri eksiksiz ortaya koymak gibi bir durum söz konusu değildir. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere yeterli kaynak yoktur. Mevcut kaynaklar ve özellikle arşiv belgeleri değerlendirilerek daha önceki çalışmalarda üzerinde fazla durulmayan bir konu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Melek, Abdülgani Türkmen, Fransa, Hatay Devleti, İskenderun Limanı, Tayfur Sökmen.

**THE ECONOMIC RELATIONSHIPS BETWEEN THE REPUBLIC
OF TURKEY AND HATAY STATE (2 SEPTEMBER 1938-29 JUNE
1939)**

ABSTRACT

When the Ottoman Empire collapsed, Hatay (Antakya) was a territory connected to Iskenderun Sanjak, which was within the borders of the National Pact. However, Iskenderun Sanjak remained outside the borders of modern Turkey as a result of the Treaty of Lausanne. Despite all the efforts of Turkey, this territory was left to the French mandate because of the attitude of Britain and France. However, Turkey did not renounce its claims on this region. Indeed, Turkey had planned to annex Iskenderun Sanjak and implemented this plan step by step. In this way, Turkey responded to France's diplomatic game and made an extraordinary effort to ensure that Hatay was an independent state from Syria. Turkey ensured the separation of Hatay from Syria by resorting to all political and legal means. As a matter of fact, Turkey ensured the establishment of a new independent state in Hatay on September 2, 1938. Tayfur Sökmen was elected president of the state and Abdülgani Türkmen was elected president of the parliament. According to the constitution, Tayfur Sökmen appointed Mr. Abdurrahman Melek to the Prime Ministry to form a government.

Political, military and legal aspects on Hatay issue have been discussed heavily in previous studies on the matter. As a matter of fact, these issues were highlighted in the books, articles, memoirs and conferences presented. Because while the establishment phase of Hatay State took a long time, the state life was short. Therefore, it may be concluded that economic issues have been overshadowed by military, political and legal issues. Since there is no independent study on the economic relations of the Republic of Turkey and the State of Hatay, this issue is specifically addressed in this paper. There seems to be almost no sufficient information on the economic relations of Hatay State with Turkey, especially in the research works. Therefore, the economic relations between the two states were discussed based on archival documents, laws, regulations, texts of agreements in the official gazette, local and national newspapers and other official publications rather than research works and memoirs. From these examinations, it is clearly seen that Hatay State's organization was

shaped according to the example of Turkey and that the institutions related to economic issues were formed according to their counterparts in Turkey. Turkey transferred its experience to Hatay State by supporting the establishment of these institutions in terms of both civil servant and legislation. This is clearly understood from the correspondence between the two states. In the article, economic activities are emphasized after the issues related to the organization between the two states are discussed. Existing information in documents and official publications related to import and export has been evaluated. It is clear that some of the economic activities between Hatay State and the Republic of Turkey have not been reflected in the statistics. Hatay State joined Turkey before many issues were reflected in the statistics, which generally express the total of economic activities at the end of the year. Hatay was in the position of a state that dissolved itself before it could complete its establishment and before it had the opportunity to operate its establishments definitively. At the same time, it is not possible to fully reveal the economic relations between the two states, because there are not enough resources as mentioned above. Thus, existing sources and especially archival documents are evaluated and a subject that has not been emphasized much in previous studies is discussed in this paper.

Keywords: Abdurrahman Melek, Abdülgani Türkmen, France, Hatay State, İskenderun Port, Tayfur Sökmen.

GİRİŞ

Türkiye ile Fransa arasında askerî ve siyasi antlaşmalar 1938 yılı Temmuz ayında imzalanmıştır. Hatay'da bağımsız bir devlet kurulmasına karar verilmiştir. Bundan sonra Hatay'da seçimlerin Türk-Fransız temsilcilerinin kontrolünde tamamlanması ve iş birliğine devam edilmesi hususunda da anlaşılmıştır. Antlaşma üzerine Türkiye seçim işlerini Fransız Temsilci Albay Collet ile yürütmek üzere Cevat Açıkalın'ı Hatay'a göndermiştir. Cevat Açıkalın, 15 Temmuz 1938'de Hatay'a gitmiş ve Collet ile görüşerek seçim hazırlıklarına başlamıştır. Seçimler sonucu Türkiye'nin istediği olmuş ve 40 kişilik meclise 22 Türk milletvekili olarak girmiş ve çoğunluk Türklere geçmiştir. Bu sonuçlara göre Hatay Meclisi, 2 Eylül 1938'de açılmıştır. Seçimlerin tamamlanmasından ve meclisin açılmasından sonra devletin kurulması tamamlanmış, Tayfur Sökmen'in Cumhurbaşkanı olması için gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Sonunda Devlet Başkanlığına Tayfur Sökmen, Meclis Başkanlığına da Abdülgani Türkmen seçilmiştir. Tayfur Sökmen hükûmeti kurmak üzere Başbakan olarak Abdurrahman Melek'i görevlendirmiştir. Hükûmet kurulup güvenoyu aldıktan sonra işe koyulmuştur. Zira Hatay'da yapılacak birçok iş bulunmaktadır. Bunlar arasında da şüphesiz iktisadi meseleler önemli yeri tutmaktadır. Türkiye, Hatay halkını Fransa ve Suriye'nin olumsuz davranışlarına karşı korumak için imkânlarını seferber etmiştir¹.

Fransa, Hatay Devleti kurulduktan sonra da Hatay üzerindeki vesayetini sürdürmek istemektedir. 20 Ekim 1938'de Başbakan Abdurrahman Melek ile görüşen Albay Collet, Fransız Yüksek Komiserinin Hatay gümrük teşkilatının kurulmasını istemediğini söylemiştir. Albay Collet, Başbakan Melek'e, Yüksek Komiserin kendisinin bilgisi olmadan Hatay Devleti'nin gümrük teşkilatı kurarak memur tayin etmesini "Manda Hükûmeti"ne karşı "nezaketsiz ve düşmanca davranış" olarak kabul edeceğini ifade etmiştir. Başbakan durumu Devlet Başkanı Tayfur Sökmen'e ve Türkiye temsilcisi Zihni Akdur'a bildirmiştir. Bu gelişme üzerine Zihni Akdur, Albay Collet'ü arayarak bunu "hayretle karşıladığı"nı, "Hatay Devleti kurulalı bir buçuk ay

¹ Hamit Pehlivanlı, İsmet Melek, "Hatay Devleti'nin Kuruluşu", **Devletten Millete Hatay Devleti-Bir Sadakat Öyküsü-**, Hatay 2011, s.167-171; Yusuf Sarıncay, "Atatürk'ün Hatay Politikası-II (1938-1939)", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.429; Volkan Payaşlı, **Sancak'tan Vilayet'e Hatay (1921-1960)**, Ankara 2017, s.53.

geçtiği hâlde yapılan anlaşmalar gereği Hatay’da ayrı gümrük idaresi teşkiline dair hükümlere uyulmadığı”nı bildirmiştir. Zihni Akdur, konuşmasının devamında “bundan birkaç gün sonra Hatay gümrük teşkilatı ve kadrosu teşekkül ettirilerek işe başlanmıştır. Eski idarenin tasfiyesi ayrı bir iş olup bu mesele ile karıştırılmaması ve Hatay yetkililerinin görüşmek üzere Beyrut’a gitmesine de gerek olmadığı”nı Collet’e bildirilmiştir². Collet, kendisinin bu hususlarda Hatay ve Türkiye ile aynı kanaatte olduğunu ancak Yüksek Komiserin Hatay heyetinin son zamanlarda Beyrut’a kendisinin yanına gelmemelerine müteessir olduğunu ifade etmiştir. Kendisinin bu hususlarda Türkiye ile iyi niyet ve samimiyetle çalıştığını ve çalışabileceğini bildirmiştir. Bu görüşmede Zihni Akdur Collet’e şu cevabı vererek Türkiye’nin kararlılığını göstermiştir: “Esasta aramızda ihtilaf olmadığını biliyorum. Sizi emrivaki karşısında bulundurmamış olmak ve şahsınıza olan itimat ve dostluğumuza binaen Hatay gümrüğünün yarın sabah işe başlayacağını bugünden bildirmek isterim³.” Bu cevap üzerine Collet, “Yüksek Komiserin bu duruma üzüleceğini ve bazı olumsuz tedbirlere başvurabileceğini” söyleyerek üstü kapalı tehdit etmiştir. Yüksek Komiserlik, Suriye sınırında Hatay mallarına farklı gümrük tedbirleri alacağını, bu durumdan transit eşya ve Hatay’ın iktisadi olarak zararlı çıkacağını bildirmiştir. Zihni Akdur bu cevaba “biz Hatay’ın statüsünün tatbikine nezaretle mükellefiz ve bunu tatbik ediyoruz” mukabelesinde bulunarak Türkiye’nin bu hususta taviz vermeyeceğini ifade etmiştir⁴. Zihni Akdur, Fransızlarla bu görüşmeden hemen sonra Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen ile temas kurarak Hatay gümrük kadrosunun teşekkül ettirilmesine karar vermişlerdir. Yeni teşkilatın başına eski gümrük müdürlerinden B. İhsan getirilerek 53 kişilik bir kadro oluşturulmuştur. Gümrük görevlilerinin İskenderun’a giderek işe başlamalarına karar verilmiştir. Aynı şekilde kıyı boyunca Süveydiye ve Arsuz’da da gümrük memurları görevlendirilmiştir. Fransızların Hatay’dan dışarıya gidecek mallar için Suriye ve Lübnan sınır kapılarında gümrük büroları kurmasından bundan sonra zorluklar çıkaracağı anlaşılmıştır. Hatay Devleti de buna karşılık kendi sınır kapılarında Suriye ve Lübnan’dan gelecek mallar için gümrük teşkilatı kurmayı kararlaştırmıştır. Hatay Liman

² **Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 030.10.224.513.52/5; **Aynı Tarihi**, S 59 (1-30 İlk Teşrin 1938), 24 İlk Teşrin 1938, s.92-93.

³ **BCA**, 030.10.224.513.52/2.

⁴ **BCA**, 030.10.224.513.52/2.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ
(2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)

başkanının da en kısa zamanda tayin edilmesi konusunda Albay Collet ile mutabakat sağlanmıştır⁵.

Hatay Devleti kurulduğu sırada Suriye-Hatay sınırı açık, Hatay-Türkiye sınırı ise kapalıydı. Gümrük Müdürü İhsan Çardaklı, Suriye sınırının kapatılarak Hatay Devleti'nin ekonomik sıkıntıya düşürülmesi ihtimaline karşı hazırlıklarını yapmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Fransız ve Suriyeliler Hatay Devleti'ni zor durumda bırakmak için 20 Ekim 1938'de Hatay-Suriye sınırını kapatmışlardır. Suriye, Hatay'dan gelecek mala gümrük resmi koymuş ve Andifli mevkiinde bir gümrük noktası kurmuştur. Hatay Hükûmeti de bu gümrük kapısı karşısına bir gümrük teşkilatı kurarak mukabelede bulunmuştur. Kanuna göre Hatay ile Suriye ve Lübnan arasında gümrük konulmuştur. Suriyelilerin maksadı Hatay Devletini ekonomik bakımdan sıkıntıya sokarak Fransa'ya ve Suriye'ye mahkûm etmektir⁶.

Bu gelişmeler üzerine Tayfur Sökmen Hatay Milletvekili Abdurrahman Mürseloğlu, Elçi Cevat Açıkalın ve Başyaver Zihni Bey'i bir mektupla Ankara'ya göndermiştir. Başbakan Celal Bayar ile yapılan istişareler sonucu iki gün içinde kapalı olan Türkiye-Hatay sınırının açılması sağlanmıştır. Fransızlar bu gelişmeler üzerine Suriye-Hatay sınırını açabileceklerini bildirmişlerdir. Ancak Türkiye'nin desteğiyle Sökmen Fransızlara “siz açsanız da biz bir daha açmayacağız. Bundan böyle uçaklarınızın Hatay semalarında uçmasına da izin vermeyeceğiz” diye yüksek perdeden bir cevap vermiştir. Bu ve benzeri tavırlar Hatay halkı üzerinde olumlu etki yapmış ve yönetime güvenlerini arttırmıştır⁷.

Diğer taraftan Hatay'da meydana gelen gelişmeleri ayrıca bazı Batılılar da yakından takip etmektedir. Halep İngiliz Konsolosu A.W. Davis, Fransa ve Suriye'nin uygulamaları sonucu İskenderun Limanı'ndan yapılan ticaretten

⁵ BCA, 030.10.224.513.52/3; **Ayın Tarihi**, S 62 (1-31 İkinci Kânun 1939), 22 Son Kânun (Ocak) 1939, s.101.

⁶ **Hatay Devleti Resmî Gazete**, 14 İkinci Kânun 1939, No.52, s.11; Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara 1992, s.113; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s.394; Meltem Tekerek, “Hatay Devleti Üzerinde Türkiye Etkisi: “İktisadi Millileştirmeler (1938-1939)”, **Anavatana Katılışının 80. Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu (4-6 Nisan 2019/Hatay)**, Ankara 2020, s. 1077; **Ayın Tarihi**, S 59 (1-30 İlk Teşrin 1938), 24 İlk Teşrin 1938, s.92-93.

⁷ Tayfur Sökmen, **a.g.e.**, s.115.

elde edilen gelirlerin düştüğünü, bunun da Hatay Devleti'ni zor durumda bıraktığını Londra'ya bildirmiştir. Ancak bu durumun Türkler tarafından abartılı olarak basına olumlu bir şekilde aktarıldığını, gerçekte Arapların, Hristiyanların dışında Türklerin de bu durumdan hoşnut olmadığını raporuna yazmıştır⁸. İngilizler Hatay'da Türklerin başarılı olmasını istemediklerini bu ve benzeri davranışlarıyla açığa vurmuşlardır.

I. Hatay Devleti'nin Genel İktisadi Durumu

Hatay Devleti kurulmadan önce de Türkiye ile Hataylılar arasında iktisadi ilişkiler devam etmekteydi. Türkiye'nin İskenderun sancağı dâhilindeki Türklerle her bakımdan ilgilendiği bilinmektedir. Ancak zaman zaman Türkiye de bazı Hatay ürünlerinin satışı konusunda sıkıntıya düşülmektedir. Mesela Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti, Hatay'daki çiftçiler tarafından üretilen 404.000 kilo tütünün alınması konusunda yapılan müracaatı inceleyerek Başbakanlığa olumsuz görüş bildirmiştir. Bakanlık, Türkiye'de üretilen tütünden yaklaşık 5,5 milyon kilo tütünün üretici elinde kalacağını ön görüldüğünü, dolayısıyla Hataylı üreticinin malının alınmasının mümkün olmadığını bildirmiştir. Ayrıca Bakanlık, alım yapılamamasına üretim fazlalığı dışında Hatay üreticisinin tütününün kalite bakımından da düşük olduğunu gerekçe göstermiştir. Dolayısıyla Hatay tütünleri alınsa bile Türk tütünleri ile harmanlanması da uygun görülmemektedir⁹. Görüldüğü gibi Hatay ile iktisadi ilişkiler inişli çıkışlı devam etmektedir. Ancak Hatay Devleti kurulduktan sonra işler daha ciddiye alınmış ve Hatay Devleti'nin özellikle iktisadi bakımdan desteklenmesine önem verilmiştir. Örneğin zabita ve emniyet teşkilatının ihtiyaçları hemen hemen Türkiye tarafından karşılanmıştır. Türkiye sadece bu işler için 400.000 lira mali destekte bulunmuştur¹⁰. Zira Hatay yönetimine karşı halkın güveninin sarsılması Türkiye'nin bütün hesaplarını altüst edebilirdi.

Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen, Hatay'ın iktisadi durumunu açıklayan raporunu Türkiye'ye ve ayrıca Hatay'daki Türkiye yetkililerine de göndermiştir. Sökmen, gönderdiği raporunda Hatay'ın ekonomik durumunu, Fransa'nın bu husustaki tutumunu ve Türkiye'nin yapabilecekleri konusunda

⁸ Meltem Tekerek, **a.g.t.**, s.1081.

⁹ **BCA**, 030.10.0.0.182.253.4.

¹⁰ Abdurrahman Melek, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, (Baskı yeri yok)1999, s.138; Meltem Tekerek, **a.g.t.**, s.1093.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ
(2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)

görüşlerini ortaya koymaktadır. Rapordan anlaşıldığına göre Hatay'ın ürettiği mallar hububat, yaş ve kuru sebze, yaş meyve ve kozadan ibaret olup çok az bir gümrük vergisi ile Fransa'ya ihraç edilmektedir. Bu ticaretten 600.000 lira civarında bir gelir elde edilmektedir¹¹. Ancak Hatay Devleti'nin kurulması üzerine Fransa'nın menfi tavrı yüzünden bu ticaret mümkün olmamaktadır. Rapora göre Hatay ekonomisinin sarsıntıya uğramadan devam ettirilebilmesi için daha önce Fransa'ya satılan ürünlerin şimdi gümrüksüz olarak Türkiye'ye girmesi gereklidir. İç piyasada tüketilenden arta kalanlar da diğer Türk malları ile birlikte başka ülkelere satılmalıdır. Hatay Devleti tarafından gıda maddeleri ve canlı hayvan başta olmak üzere her türlü mamul eşyanın ithalatı yapılmaktadır. Hatay ithalatının %25'ini Suriye ve Lübnan fabrikalarında üretilen mallar, %75'ini de başka ülkelere Suriye ve Lübnan'a giren mallar teşkil etmektedir. Dolayısıyla Fransa'nın bu tavrını kırmak veya en azından hafifletebilmek için ithal eşyasının bir kısmını Türkiye'den temin etmek mümkündür. Bu maksatla Türkiye'den pamuk, yünden imal edilmiş eşyalar (mensucat) ve sanayi mamulü ürünler ithal edilebilir. Hatay Devleti'ni ithalat derdinden ve Suriye'ye mecbur olmaktan kurtarmak için Türkiye'den ithal edilecek mal ve eşyanın gümrüksüz olarak işleme tabi olması zaruridir. Başka ülkelere yapılacak ithalat ise "Hatay İş Anonim Şirketi" aracılığı ile olmalıdır. Adı geçen şirket aracılığı ile yabancı ülkelere ürettiği ürünlerle doğrudan temas kurularak aracısız ithalat yoluna gidilebilecektir¹².

¹¹ **Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA)**, Em. U. M. Evrak kaydı, 26.10.1938, No.115279/58. (Raporu Hazırlayanlar: Nafia Vekili Kemal Alpar, İktisat Müsteşarı Celal, Gümrük Umum Müdürü İhsan Beyler)

¹² **EGMA**, Em. U. M. Evrak kaydı, 26.10.1938, No.115279/59; **Akşam Gazetesi**, 5 Teşrinievvel 1938 Çarşamba, Sene: 21, No: 7174, s.2. (İktisat müsteşarı Celal Akyüz başkanlığında 1 Teşrinievvel 1938'de Hatay'ın tanınmış iş adamları ile bir toplantı yapılmış ve "Hatay İş Anonim Şirketi" adıyla bir şirket kurulması kararlaştırılmıştır. Bu şirketin faaliyet alanı şu şekilde belirlenmiştir: Hatay topraklarındaki madenleri işletmek, Amik Gölü'nü kurutmak, Asi Nehri'nin mecrasını taramak ve bahçeli evler kooperatifini kurmaktır. Şirketin sermayesi iki yüz bin Türk lirasıdır. Şirketin kuruluşu için yedi kişilik bir komisyon kurulmuştur. 4 Teşrin günü şirketin kuruluşunda görevli olanlar Devlet Başkanı Tayfur Sökmen tarafından kabul edilmişlerdir. Tayfur Bey kabulde "memleket iktisadiyatını kuracak olan bu müesseseyi candan karşıladığını ve kendisinin de hissedar yazılmak suretiyle maddi yardımda bulunacağı gibi manevi yardımlarını da esirgemeyeceğini söylemiş ve buradaki işimizin hedefi yapmaktır, yapacağız, adaleti kuracağız. Elhasıl her şeyi yapacağız" demiştir; **Aydın Tarihi**, S 59 (1-30 İlk Teşrin 1938),

Tayfur Sökmen, Türkiye'ye gönderdiği raporundan sonra ayrıca Hatay Meclisi'nde bir konuşma yaparak devletin mali durumu hakkında milletvekillerini de bilgilendirmiştir. Sökmen konuşmasında durumun önceki yıllardan daha iyi olduğunu ifade etmiş ve gelir durumunu "... Ağustos ayı sonuna kadar tahsilatımız 581 bin küsur liradır. Hâlbuki geçen sene aynı ay nihayetine kadar 147 bin lira noksanıyla 434 bin küsur lira tahsil etmiştik. Halkımız da itiraf ederler ki bu meblağı hiçbir tazyik etmeden tahsil etmiş bulunuyoruz..."¹³ sözleriyle açıklamıştır. Cumhurbaşkanı yaptığı durum değerlendirmesinde, devlet kurulduktan kısa süre içerisinde kadroları az para harcayarak kurduklarını, özlük haklarını koruyarak maliye kadrosunu gençleştirdiklerini ifade etmiştir. Devlet Başkanı, tütün fiyatlarında gerekli ayarlamayı yaparak rejî idaresine tütün satışlarını gerçekleştirerek halkın lehine iyi bir iş yaptıklarını da söylemiştir. İskenderun Gümrüğüne Cenevre Antlaşması gereği Hatay Devleti el koyunca sıkıntı ortaya çıkmıştır. İskenderun Gümrüğü teslim alınınca Suriye yönetimi Hataylıları ekonomik bakımdan zor durumda bırakacak yollara başvurmuştur. Bu amaçla Suriye sınırına yeni gümrük kapıları açmış, Hatay'dan Suriye'ye ihraç edilen mallara gümrük vergisi koymuştur. Ayrıca un, buğday gibi hayati önemi olan malların ve başka eşyaların Hatay'a girişini engellemiştir. Buna karşılık Hatay Devleti de gümrük kapıları yapmışsa da giren ve çıkan mallardan gümrük vergisi almamaktadır. Sökmen gelecek ile ilgili olarak da "memleketimiz hiç bir sıkıntı çekmeyecektir. Bu kürsüden sayın milletvekillerine şunu da söyleyebilirim ki, genç Hatay'ın mali sarsıntılar geçireceği iddialarına rağmen hükûmet gerek harice ve gerekse dâhile on para bile borçlanmadan taahhüdâtını muntazam ve zamanında ifa etmiş olup, hiç bir vergi de ihdas etmeyeceğimiz gibi, 937 senesine kadar vergi bakayalarını da affetmeyi düşünüyoruz. Bu meyanda banka borçlarını da taksite bağlayacağız" diyerek milletvekillerini ve dolayısıyla halkı rahatlatmak istemiştir¹⁴.

Suriye tarafının haber vermeden Hatay-Suriye sınırını kapatması ve gümrük vergileri koyması üzerine doğabilecek sıkıntıları önlemek üzere yetkililer harekete geçmiştir. Hatay Devleti yetkilileri gerekli tedbirleri almak

1 İlk Teşrin 1938, s.92; **Cumhuriyet**, 5 İlk Teşrin 1938 Çarşamba, 15. Yıl, Sayı: 5172, s.1,7.

¹³ **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (hazırlayan: Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 70.

¹⁴ **Aydın Tarihi**, S 59 (1-30 İlk Teşrin 1938), 26 İlk Teşrin 1938, s.93; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** Haz. Mehmet Tekin, Ankara 2009, s.71.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ
(2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)

üzere Tayfur Sökmen başkanlığında toplanmışlardır. Toplantıya Meclis Başkanı, Başbakan, bakanlar, milletvekilleri, İskenderun Ticaret Odası yetkilileri ve tacirler katılmıştır. Burada Hatay ekonomisinin çökmemesi için alınması gerekli tedbirler üzerinde durulmuştur¹⁵.

Bilindiği gibi Hatay Devleti kurulduktan sonra Suriye ile Hatay arasında bir gümrük sınırı ve gümrük kapısı yoktu. Abdurrahman Melek'in anlattığına göre Suriye ile Hatay arasında şimdilik bir sıkıntı olmadığı hâlde Suriyeliler, Hatay'dan Suriye'ye geçen yolcu ve eşyaya gümrük vergisi koymuştur. Bu harekete hemen karşılık verilmiş ve Hatay Devleti de Suriye gümrüğünün karşısına kapı açarak memurlarını görevlendirmiştir¹⁶. Türkiye tarafından, Suriye'nin bu davranışına karşılık olmak üzere kurulacak gümrük teşkilatında çalışmak üzere Hatay Devleti'ne tecrübeli eleman takviyesi yapılmıştır. Gümrük ve Tekel Bakanlığı Müfettişlerinden Suphi Okay, Tetkik Amiri Faik Üçok ile daha önce Hatay'da görevlendirilen İstanbul Gümrük Muayene Memuru Sabahattin Kutlu'nun Hatay gümrük teşkilatında görevlendirilmeleri 17 Şubat 1939 tarih ve 2/10387 sayılı kararname ile kabul edilmiştir¹⁷.

Bu gelişmeler sırasında Fransa ve Suriye'nin menfi propagandaları da etkisini göstermiş ve halk buğday kıtlığı olacağına inanmaya başlamıştır. Bir kargaşanın önüne geçmek için Türkiye ile gerekli temaslar kurulmuştur. Payas'taki Türk gümrüğünün kaldırılması için acil tedbirler alınmıştır. Halkın idareye karşı olumsuz bir tavır takınmasını önlemek ve tahrikçilere imkân vermemek için Türkiye'den acele iki vagon buğday İskenderun'a gönderilmiştir. Nitekim bu basit tedbir bile Hatay halkı üzerinde olumlu etki yapmış ve karamsarlık yerini iyimserliğe bırakmıştır. Suriye gazeteleri Türkiye'nin bu tavrına çok sert tepki gösterirken Fransız gazeteleri Suriye'nin bu hususta hatalı davrandığını yazmaktaydılar¹⁸. Suriye'nin Hatay'ı zor durumda bırakmak, karışıklık çıkarmak ve iktisaden Hatay'ı çökertmek için yaptığı bu teşebbüsler aksine Hatay Devleti'nin lehine olmuştur. Hatay

¹⁵ Meltem Tekerek, **a.g.t.**, s.1080.

¹⁶ Abdurrahman Melek, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Ankara 1999, s.129; "Hatay, Suriye'nin Son Kararına Karşı Tedbir Alıyor -Devlet Reisinin Reislığı Altında Mühim Bir Toplantı Yapıldı-", **Akşam Gazetesi**, 27 Teşrinievvel 1938 Perşembe, Sene: 21, No: 7196, s.1.

¹⁷ **BCA**, 030.18.1.2.86.13.1.

¹⁸ Melek, **a.g.e.**, s.130; Serhan Ada, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul 2005, s.190.

gümrük gelirlerinin bütçeye devredilmesi de Hatay Devleti'ni mali bakımdan daha da rahatlatmıştır¹⁹.

Hatay ekonomisi için önemli bir husus da transit ticaret ve liman meselesidir. Fransa, İskenderun gümrüklerinden Suriye'ye ihraç edilen malın %10'una müsaade etmektedir. Hatay Devleti kurulduktan sonra bu imkân da ortadan kalkacaktır. Hatay'ı bu durumdan kurtarmak için İskenderun Limanı'nda bir Türk gümrüğü kurulmasına ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu liman vasıtasıyla ithalat ve ihracat yapılması zaruret hâline gelmiştir. Uzmanlar, Hatay ihracatına katkı için Türkiye'nin güney vilayetlerinin ihtiyacı olan malların Türkiye adına, Hatay'a girecek malın da Hatay adına gümrüklenmesi gerekli olduğunu ifade etmektedirler. Yani Türkiye ile Hatay arasına diğer ülkeler sokulmamalıdır²⁰. Fransa, Suriye ve Lübnan'dan ithal edilecek malın ancak %30 kadarını İskenderun Limanı üzerinden yapmaya müsaade etmektedir. Fransızlar, Suriye ve Lübnan'ın ihracatlarını İskenderun'un aksine Lazkiye ve Trablusşam üzerinden yapmaları için kolaylaştırmıştır. Halep'ten Lazkiye'ye ton başına 600 kuruş, D.H.P.²¹ demir yolu hattı ile Trablusşam'a taşıma ücreti ise 560 kuruş olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu eşya Lazkiye ve Trablusşam'a girişte de vergiden muaf tutulmuştur. Buna karşılık Halep'ten İskenderun'a gelecek eşya için daha önce 450 kuruş ücret alınırken şimdi 1.200 kuruş ödemek gerekmektedir. Bu ücret politikası İskenderun'dan ihracat yapılmasını tehlikeye düşürmüştür. İskenderun Limanı ithalat ve ihracattan yıllık 500.000, belediye de 50.000 lira gelir elde etmektedir. Bu gelir Fransa'nın uyguladığı politika sonucu tehlikeye girmektedir. Bunun için Türkiye Devlet Demiryolları İşletmesinin Meydan-ı Ekbez-Payas arası 240 kuruş olarak uyguladığı nakliye ücreti tarifesini, D.H.P.'nin Halep'ten Meydan-ı Ekbez ve Payas ile İskenderun arasında uyguladığı 125 kuruştan daha aşağıya indirmesi gereklidir. Ayrıca Güneydoğu Anadolu'daki vilayetlerin ürünlerinin İskenderun Limanı üzerinden ihraç edilmesi de

¹⁹ Melek, **a.g.e.**, s.133.

²⁰ **EGMA**, Em. U. M. Evrak kaydı, 26.10.1938, No.115279/59; "Hatay, Suriye'nin Son Kararına Karşı Tedbir Alıyor-Devlet Reisinin Reislığı Altında Mühim Bir Toplantı Yapıldı", **Akşam**, 27 Teşrinievvel 1938 Perşembe, Sene: 21, No:7196, s.1.

²¹ "Société Ottomane du Chemin de fer Damas-Hamah et Prolongements / Osmanlı Şam-Hama Demiryolu ve Uzantıları Şirketi (D.H.P.)". D.H.P. Osmanlı Devleti'nden Suriye sınırlarında kalan 498 km. lik kısmı işleten demiryolu şirketi.

gereklidir²². İran, Türkiye ile iktisadi anlaşma teşebbüsünde bulunmuştur. Bu anlaşmanın Hatay Devleti için önemi, İran ithalat ve ihracat mallarının İskenderun Limanı üzerinden yapılacak olmasıdır. Böylece İskenderun Limanı üzerinden yapılan taşımacılık vesilesiyle Hatay Devleti bazı vergi ve diğer hizmetlerden dolayı gelir elde edecektir. Türkiye bu şekilde Hatay'ı ekonomik bakımdan desteklemiş olacaktır²³. Hatay Devleti'nin Suriye sınırını kapatması üzerine Suriye ile yapılan ticaret azalırken Türkiye ile olan ticaret olabildiğince artmıştır. Bilindiği gibi Fransızlar, İskenderun Limanı yerine Halep'in ithalat ve ihracatını Lazkiye ve Trablusşam'a yönlendirmişti. Bu durum İskenderun ile birlikte Halep'in de ekonomik durgunluk yaşamasına sebep olmuştur. Suriyelilerin Hatay'ı zor durumda bırakma teşebbüsleri ters tepmiş ve Halep transit ticaret gelirleri bakımından ciddi manada zarar görmüştür. Bu yasaktan önce günlük ortalama Halep-İskenderun arasında 300 araç geçiş yaparken şimdi geçiş yapan araç sayısı yirminin altına düşmüştür²⁴.

II. Türkiye'nin Hatay İktisadının Gelişmesi İçin Yaptığı Faaliyetler

II.1. Maliye ve Gümrük Teşkilatının Kurulması İçin Yapılan Yardımlar

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Hatay'da bağımsız bir devlet kurulduktan sonra da önceden olduğu gibi yardımlarına devam etmiştir. Türkiye'nin tecrübeleri Hatay'a aktarılmıştır. Türkiye'nin desteği hem kanun ve yönetmelik yani mevzuat takviyesi, hem de uzman personel gönderilmesi şeklinde olmuştur. Bu çerçevede Dışişleri Bakanlığının isteği üzerine Hatay'da mali teşkilatı kurmak üzere maliye müfettişlerinden Cemal Eyüpoğlu ve Ferit Melen Maliye Bakanlığı tarafından görevlendirilmiştir²⁵. Konu Başbakanlık tarafından da uygun bulunarak ilgililere gerekli talimat verilmiştir²⁶. Hatay'da kurulan Gümrük Muhafaza Teşkilatı Başkanlığına Seyhan Kaçak, İstihbarat Amirliğine de Emekli Jandarma Binbaşısı Cemil Ülgen tayin edilmiştir. Cemil Ülgen, Hatay Zabıta Umum Kumandanlığı emrinde iki yıl süre ile görev yapacaktır²⁷. Hatay Gümrük Teşkilatı

²² EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 26.10.1938, No.115279/60; **Ayın Tarihi**, S 59 (1-30 İlk Teşrin 1938), 26 İlk Teşrin 1938, s.93.

²³ **Yenigün**, 14 Mayıs 1939, s.2.

²⁴ Meltem Tekerek, **a.g.t.**, s.1083.

²⁵ **BCA**, 030.10.225.515.3/2.

²⁶ **BCA**, 030.10.225.515.3/1.

²⁷ **BCA**, 030.18.01.02.87.4.15, 004; 87.44.15.

kurulduktan sonra faaliyetlerin yürütülmesi için tecrübeli elemana da ihtiyaç hasıl olmuştur. Hatay Devlet Başkanlığından gelen bu teklif üzerine Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti bir müfettişle iki memurun görevlendirilmesini uygun görmüştür. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu iş için Müfettiş Suphi Okay, tetkik amiri Faik Üçok ve İstanbul gümrük muayene memuru Sabahattin Kutlu görevlendirilmiştir²⁸.

II.2. Maliye ve Ticaret Mevzuatı ile İlgili Yapılan Çalışmalar

İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü aracılığı ile 25 Ocak 1939'da T.C. İktisat Vekâleti Maadin Umum Müdürlüğünden Hatay Devleti'ne gönderilmek üzere bazı kanun ve yönetmeliklerin tespit edilerek bildirilmesini istemiştir. Maadin Genel Müdürlüğü istenenleri 6 Şubat 1939'da İçişleri Bakanlığına göndermiştir. Bunlar, "Maden Yönetmeliği ve bu yönetmeliğin değişiklikleri", "Taş Ocakları Yönetmeliği", "Petrol Kanunu", "Soğuk ve Sıcak Maden Sularının Kullanımı" ve "Kaplıcalar Tesisi" hakkındaki kanunlar ile ilgili mevzuattır²⁹. İçişleri Bakanlığı 13 Şubat 1939'da T.C. Hatay Fevkalade Murahhaslığına Emniyet Umum Müdürlüğü aracılığı ile bir dosya göndererek Hatay Devlet Başkanlığına teslim edilmesini istemiştir. Yazıdan anlaşıldığına göre dosyada, yukarıda bahsedilen kanun ve yönetmeliklerden oluşan mevzuat bulunmaktadır³⁰. Bu dosya Emniyet Umum Müdürlüğü tarafından aynı gün Payas Emniyet Amirliği'ne gönderilmiştir³¹.

Hatay Devleti ile ilgili yazışmaları daha önce Emniyet Umum Müdürlüğü aracılığı ile İçişleri Bakanlığı yürütmektedir. Ancak Dışişleri Bakanlığı 15 Şubat 1939 tarih ve 30.528/341 sayılı yazı ile İçişleri Bakanlığında Hatay Devleti'nin bazı kurumları ile ilgili evrakın kendilerine devrini istemiştir. Bunlar şunlardır: Liman, gümrük, petrol, vapur, turizm, serbest mıntika, seyr-i sefer, nakliyat işleri ve iktisadi vaziyet ile ilgili evraktır³². Bu hususları ihtiva eden 11114/1-11114/8 sayılı sekiz adet dosya ile bunların içeriğini oluşturan 223 adet evrak 6 Mart 1939'da Dışişleri Bakanlığında devredilmiştir³³. Böylece iki devlet arasındaki ilişkilerin Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile yürütülmesi

²⁸ BCA, 030.18.01.02.86.13.1-002.

²⁹ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 25.1.1939, No.04795; 7 Şubat 1939, No.13724.

³⁰ EGMA, Em. U.M. Evrak kaydı, 13.2. 1939, No.06912.

³¹ EGMA, Em. U.M. Evrak kaydı, 13.2. 1939, No.06913.

³² EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 16 Şubat 1939, No.18487.

³³ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 6 Mart 1939, No.11265.

kesinleştirilmiştir. Yani iki devlet arasındaki ilişki uluslararası standartlara uygun hâle getirilmiştir. Bu durum kesinleştirildikten sonra Dışişleri Bakanlığı Hatay Devleti ile ilişkileri yürütmek üzere bir kurul oluşturmuştur.

II.3. Dışişleri Bakanlığı Hatay İstişârî Heyeti ve Faaliyetleri

Dışişleri Bakanlığı bünyesinde 24 Şubat 1939 tarihli kararname ile “Hatay İstişârî Heyeti” kurulmuştur. Bu kuruluşun amacı “Türkiye ile Hatay arasındaki yakınlık ve bağlılığı tebarüz ettirerek Hatay’ın anavatanla olan münasebetlerinin faydalı bir şekilde inkişafını temin edecek” şeklinde tarif edilmektedir³⁴. Dışişleri Bakanlığı bu heyetin üzerinde duracağı konuların çerçevesini şöyle belirlemiştir³⁵:

1-Türk parasının Hatay’da kullanılması: Bu çerçevede Türkiye’den Hatay’a ihraç edilecek mallar ile Hatay’dan Türkiye’ye gönderileceklerin bedeli Türk parası olarak alınacaktır. Türk parasının Türkiye ile Hatay arasında giriş ve çıkışı İslahiye ile Payas gümrük kapılarında serbesttir. Gümrük kapılarından geçen mallara ödenecek para miktarı gümrük memurlarına beyan edilecektir. Ancak mal karşılığı olarak gönderilecek paralar, posta veya banka yolu ile gönderilirse hiçbir kayıt ve beyana tabi değildir.

2-Gümrük ve Muhafaza işleri: Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı, 10 piyade, 25 atlı muhafaza memuru, tabur ve bölük merkezlerine verilmek üzere altı mıntika muhafaza memuru görevlendirecektir. Memurlar maaşlarını tam olarak Türkiye’den alacakları gibi, Hatay Hükûmetinden de yarım maaş alacaklardır. Türkiye, İskenderun-Lazkiye arasında kaçakçılığı önlemek üzere bir açık deniz motoru verecektir. Motor, Hatay Devleti Sancağını taşıyacaktır.

3- Posta ve telgraf işleri: Türkiye ve Hatay arasında olmak kaydı ile yurtiçi tarifeler uygulanacaktır.

4-Türkiye ile Hatay arasında seyahat etmek isteyenler, kimlik kartlarını ilgili mahalli makamlara tasdik ettirdikten sonra gümrük görevlilerine göstererek serbestçe geçebileceklerdir.

5-Hatay’da Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bir şube açacaktır.

³⁴ BCA, 030.18.01.02.86.35.10.004, 005, 006.

³⁵ BCA, 030.18.01.02.86.15.10.

Bu çerçevede Hatay ile Türkiye arasındaki yakınlığı temin edecek uygulamalar Başbakanlığın kabul ettiği 25 Nisan 1939 tarih ve 2/10842 sayılı kararname ile yürürlüğe sokulmuştur³⁶.

II.4. Hatay Serbest Bölgesi Kurulma Çalışmalarına Destek Sağlanması

Hatay'da Türk Dışişleri Bakanı gazetecilere verdiği beyanatta Hatay'ın iktisadi geleceği hakkında açıklamalarda bulunmuş ve İskenderun'da yeni bir liman kurulması uzun zaman alacağı için serbest gümrük bölgesi kurulabileceğini söylemiştir. Bu Hataylıları ve Devlet Başkanı Tayfur Sökmeni memnun etmiştir. Hataylılar, Halep-İskenderun arasındaki tren taşımacılığında indirimli tarifenin uygulanmasını istemektedir. Bu uygulama Hatay'ın ekonomisine katkı sağlayacak ve lehte propagandaya yardımcı olacaktır³⁷. Hatay'da serbest bölge kurulması için çalışmalar yapmak üzere İktisat Vekâleti Limanlar Umum Müdürlüğü Liman Şirketleri Müdürü Asaf Bora, Gümrük ve İhisarlar Vekâleti Müfettişlerinden Suphi Okay, Nafia Vekâletinden Limanlar İnşaat Reisliği Başmühendisi Rıza Berke ve Denizbank Umum Müdürlüğü İstanbul Liman İşletmesi İşleme Merkez Bürosundan Zihni Bilye görevlendirilmiştir³⁸. Başbakanlık, görevlendirilenlere siyasi pasaport verilmesi, harcırahlarından başka ayrıca yevmiye verilmesi kararını almış, kararname 28 Kasım 1938 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından imzalanmıştır³⁹. Dışişleri Bakanlığının 19 Ocak 1939'da Başbakanlığa yaptığı İskenderun Serbest Bölgesinin kurulması ve yeri ile ilgili müracaatı incelenmiş ve 2/10298 sayı ve 23 Ocak 1939 tarihli İsmet İnönü imzalı kararname ile bu istek kabul edilmiştir⁴⁰. T.C. Başbakanlık Müsteşar Vekili imzasıyla Dâhiliye Vekâletine gönderilen bir yazıda Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar gereği İskenderun'da serbest bölge kurulmasının kararlaştırıldığı belirtilmektedir. Bu konuda ilgili bakanlıklara tebligat yapılmış ve gereğinin yapılması istenmiştir⁴¹. Kararname ekinde yer alan esaslar şöyledir: Raportörlerin belirttiği serbest bölgenin tapusu Hatay Hükûmetinden Türkiye Cumhuriyeti adına istenecektir. Türkiye Cumhuriyeti

³⁶ BCA, 030.18.01.02.86.35.10.

³⁷ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 7. 8. 1938, No.81608/107, 108.

³⁸ BCA, 030.18.1.2.85.99.8-003; 005

³⁹ BCA, 030.18.1.2.85.99.8.

⁴⁰ BCA, 030.18.01.02.85.117.12.

⁴¹ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 27 Ocak 1939, No.11796.

ile Hatay Hükûmeti arasında serbest bölgenin nasıl işletileceği hususunda kurallara uygun bir mukavele yapılacaktır. Bu tapu ve sözleşmeden sonra Türkiye'nin Hatay Fevkalade Murahhası ile devamlı temasta bulunmak kaydıyla İktisat, Nafia, Gümrük ve İnhisarlar bakanlıkları ile Denizbank'tan yetkililer görevlendirilecektir. Bu heyet derhal işe girişerek yapılacak işleri tespit edecek ve iş programı hazırlayarak göreve başlayacaktır. İlgili Bakanlıkça bunlara her türlü destek verilecektir⁴².

II.5. Hatay Hükûmetinin Türk Karasularında Avlanma Talebi ve Türkiye'nin Tavrı

Hatay Devleti'nin ekonomik olarak gelişmesi için Türkiye ve Hatay Devleti yetkililerinin bir çaba içerisinde olduğunu görüyoruz. İskenderun Kaymakamlığı Türkiye kara sularında avlanmak isteyen Hatay vatandaşlarının talebini 8 Aralık 1938'de Türk konsolosluğuna iletmıştır⁴³. Türkiye'nin İskenderun Konsolosluğu 13 Aralık 1938'de Emniyet Genel Müdürlüğüne bir yazı göndererek bu müracaatla ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Konsolosluk, Hatay ekonomisinin geliştirilmesi için İskenderunlu Türk ve Alevi balıkçıların Türkiye kara sularında avlanmaları için gerekli izinlerin verilmesini talep etmiştir. Konsolosluk yazısında, Hatay Devleti'nin kurulması aşamasında Dört Yol Kaymakamlığı ve Erginlik Cemiyetinin de görüşleri doğrultusunda kıyı muhafaza teşkilatına talimat verilerek bazı balıkçılara müsaade edildiğini hatırlatmıştır. Şimdi de çerçevenin genişletilmesini ve kurallara bağlanmasını istemiştir. İskenderunlu balıkçılar bu işte oldukça donanımlı ve düzenli çalışmaktadır. İskenderunlular avladıkları balıkları Halep, Şam, Beyrut ve Filistin'de piyasaya sürmektedir. Bu ticaretten de iyi kazançlar elde etmekte ve geçimlerini sağlamaktadır. Konsolosluk, balıkçıların İskenderun Körfezi'ne göre balığı daha bol olan Payas, Dört Yol ve Ayas gibi yerlerde de avlanmalarına müsaade edilmesini istemiştir. Gerekli izin verildiği takdirde bunun balıkçılığın gelişmesine fayda sağlayacağı ve Hatay ekonomisine katkı sağlayacağı bildirilmiştir⁴⁴. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı bu talebi uygun karşılamış ve konunun taraflarından olan Dışişleri Bakanlığına 2 Ocak 1939'da bir yazı göndererek mesele ile ilgili görüşlerini sormuştur⁴⁵. Hataylı balıkçılar aynı zamanda

⁴² EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 27 Şubat 1939, No.11796.

⁴³ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 2.1.1939, No.137851/41, 44, 45.

⁴⁴ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 2.1.1939, No.137851/39, 40.

⁴⁵ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 2.1.1939, No.137851/38.

Ceyhan kıyılarında Türk kara sularında da balık avlamak için müracaat etmiştir. Bu istekleri Gümrük ve İnhisarlar, Dâhiliye Vekâleti, Hariciye Vekâleti ve İktisat Vekilliğinin uygun görüşleri ile konu Başbakanlığa intikal etmiştir. Başbakanlık tarafından müracaatları değerlendirilmiş ve bazı şartlarda bu isteğe izin verilmiştir. 29 Ocak 1939 tarihli kararnameye göre sadece Hataylı Türk asıllı balıkçılarla sınırlı kalmak üzere izin verilmiştir. Balıkçılar, Konsolosluklardan alacakları fotoğraflı vesikalarını gümrük muhafaza karakollarına, gümrük muhafaza motor kaptanına göstermek ve Kabotaj Kanunu hükümlerine riayet etmek şartıyla Ceyhan kıyılarında avlanabileceklerdir. Türkiye Hataylıların bu ve benzeri isteklerini mevzuata uygun olarak olumlu değerlendirmekte, Hatay ekonomisine katkı sağlamaya çalışmaktadır.

II.6. İskenderun Liman İşletmesi

İskenderun Limanı'na giren gemilere Hatay bayrağı çekme mecburiyeti getirilmiştir. Alman ve İngiliz gemileri Hatay bayrağını çektikleri hâlde İtalyan ve Fransızların direndikleri görülmüştür. Ancak Hatay Devleti bu hususta ısrarlı davranmış ve katı kurallar uygulamıştır. Yazışmalardan anlaşıldığına göre İtalyan Konsolosu her seferinde yetkililerle görüşmek mecburiyetinde kalmakta ve sıkıntıya girmektedir. Konsolosun samimi ricalarına karşılık Hatay yetkilileri her seferinde müsaade etmiştir. Fransızlar ise bu hususta direnerek bayrak çekmemeye devam etmiştir. Fransızlar, ikazlara rağmen milletlerarası usulde böyle bir mecburiyet olmadığını, sadece “nezaket icabı” olduğunu söyleyerek işi geçiştirmeye çalışmıştır. Ancak Hatay Devleti bu hususta taviz vermemiş, her seferinde Albay Collet'ü ilgili makamlara müracaata mecbur etmiştir⁴⁶. Fransa'nın hâlâ eskisi gibi ısrarla İskenderun sancağını sömürgesi gibi görmesine karşılık Hatay Devleti de aynı şekilde ısrarla Fransızları kurallara uymaya zorlamıştır. Hatay Devleti, ekonomik bakımdan kendisi için önemli olan İskenderun Limanı'ndaki hâkimiyetini ısrarla bu şekilde davranarak göstermiştir.

II.7. Kaçakçılık ile Mücadele

Hatay'a sınırı olan yabancı devletler tarafından yapılan kaçakçılık ile mücadele kapsamında Antakya'da bulunan istihbarat merkezine bağlı olmak üzere biri İskenderun'da, ikisi Suriye'de ve biri de Lazkiye sınırları karşısında

⁴⁶ BCA, 030.10.224.514.6-6/1, 3.

olmak üzere dört adet “istihbarat yuvası” kurulmuştur. Buralar birer yuva başı tarafından idare edilecektir. Bu yuvalar tarafından çalıştırılmak üzere dokuz yerli ajanlık tesis edilecektir. Ayrıca gümrük muhafaza mürettebatı yaya memurlarından 2559 sicil numaralı Medet Lobut ile 493 sicil numaralı Hüseyin Yüksel Antakya İstihbarat Şefi Cemil Ülgen'in emrine verilmiştir. Kararname 10 Haziran 1939'da Bakanlar Kurulu tarafından yayımlanmıştır⁴⁷.

III. Hatay Devleti'nin Fransa ve Suriye'ye Karşı Türkiye ile İş Birliği ve Sonuçları

Hatay Devleti kurulduktan sonra da Fransa, Hatay'da bir süre etkili olmuştur. Hatay Devleti'ne henüz devredilmeyen İskenderun Gümrük İdaresi, Fransızların kontrolündedir. Fransızlar, Hatay iktisadi hayatını olumsuz manada etkilemek için patates, buğday, yulaf, arpa ve mısır gibi hububat ürünlerinin harp tehlikesi bahanesiyle Fransa ve kolonilerinde alınan karara göre ihracını yasaklamıştır. Bu bilinçli olarak yapılan bir uygulamadır. Hatay Devleti, bu gelişmelerden Türkiye'nin Antakya Başkonsolosluğunun ikazından sonra haberdar olmuştur⁴⁸.

Hatay yönetimi ekonomilerini canlandırabilmek için tedbirler almaya devam etmiştir. *Resmî Gazete*'de yayınlanan 3 Aralık 1938 tarihli bir kanun ile Hatay'a dışarıdan giren mallardan alınan gümrük vergisinin %40 indirilmesine karar verilmiştir. Bu indirimden buğday, un ve bulgur ithalatı muaf tutulmuştur. Yani adı geçen ürünlerden vergi alınmaya devam edilecektir.⁴⁹ Ancak ithal edilen mallara uygulanacak %40 indirim Suriye ve Lübnan'dan ithal edilecek mallara uygulanmayacaktır. Hatay Devleti bu hususta 11 Mart 1939'da bir kanun çıkarmıştır⁵⁰. Hatay Devleti, Türkiye'den Türk parası ile satın alınan her türlü malın başka ülkelere ihracını yasaklamıştır⁵¹. Türk parasının kıymetini koruma kanununun, 16 Şubat 1939 tarih ve 45 numaralı kanuna dayalı olarak 109 numaralı karar ile Hatay'da da uygulamaya konulması teklif edilmiştir. 14 Mart 1939 tarihli 121 numaralı

⁴⁷ BCA, 030.18.01.02.87.52.2.

⁴⁸ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 8.10.1938, No.105543/99; 29.9.1938, No. 105569/100.

⁴⁹ Hatay Devleti Resmî Gazete, 3 Birinci kanun 1938 Cumartesi, No.45, s.609.

⁵⁰ Hatay Devleti Resmî Gazete, 11 Mart 1939 Cumartesi, No.64, s.1; Aynı Tarihi, S 62 (1-31 II. Kanun 1939), 30 Son Kanun 1939, s.102.

⁵¹ Hatay Devleti Resmî Gazete, 13 Mart 1939 Pazartesi, No.65, s.63.

kararla da yürürlüğe konulmuştur⁵². Hatay Devleti 13 Mart 1939'da 51 numaralı kanun ile Türkiye Cumhuriyeti parasını devletin resmî parası olarak kabul etmiştir⁵³. Hatay Devleti 168 numaralı kararname ile Türkiye Gümrük umumi ithalat tarifesi, istihlak (tüketim) ve muamele vergilerini Hatay'da uygulamaya koymuştur. 172 numaralı karar ile de bu husustaki daha önceki uygulamalar kaldırılmıştır⁵⁴. Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Tarife Kanunu'nun 19 Nisan 1939 tarihi itibarıyla Hatay Devleti'nde uygulamaya konulduğu Hatay'daki Türkiye Fevkalade Murahhası tarafından merkeze bildirilmiştir⁵⁵.

Hatay Devleti, 13 Aralık 1938 tarihli ve 50 numaralı kararname ile Hatay'da üretilen mahsul ve mamul maddelerin ihracını bazı şartlara bağlamıştır. Hatay'da üretilen ve imal edilen malları ihraç edecek olanlara kurulan komisyonlardan "ihracat menşe şahadetnamesi" almak mecburiyeti getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre ihracat yapacaklar ilçelerde kaymakamlık veya belediye başkanlıklarına beyanname vereceklerdir. İmzalanan bu belgeler daha sonra İktisat Vekâleti tarafından kurulan komisyonlara verilecek ve izin belgesi tanzim edilecektir. Kararnamenin 5. maddesinde bu uygulamanın şimdilik Türkiye'ye ihraç edilecek mallara uygulanacağını ayrıca belirtilmiştir. Bu hususlara riayet etmeyenler belli bir süre ihracattan men edilecektir. Ayrıca haklarında kanuni işlem yapılarak suçlu olanlar 100 lira ile 1.000 lira arasında nakdi para cezasına çarptırılacaktır. Burada Türkiye'ye ayrı bir muamele yapılacağı belirtilerek verilen önem gösterilmiştir⁵⁶.

Fransa ve dolayısıyla Suriye'nin Hatay Devleti'ne karşı giriştikleri olumsuz davranışların etkilerini azaltmak için Hatay Bakanlar Kurulu, 31 Ekim 1938'de "Türkiye'den Hatay'a girecek emvalden gümrük resmi alınmayacağına dair" geçici kanunu kabul etmiştir. 30 numaralı geçici kanun,

⁵² **Hatay Devleti Resmî Gazete**, 13 Mart 1939 Pazartesi, No.65, s.62; 16 Mart 1939 Perşembe, No. 67, s.1.

⁵³ **Hatay Devleti Resmî Gazete**, 15 Mart 1939 Çarşamba, No.66, s.1.

⁵⁴ **Hatay Devleti Resmî Gazete**, 26 Nisan 1939 Çarşamba, No.80, s.1.

⁵⁵ **BCA**, 030.10.212.439.1.

⁵⁶ **Hatay Devleti Resmî Gazete**, 15 Birinci kanun 1938 Perşembe, No.47, s.618. (48 numaralı karar: Hatay mahsulat ve mamulâtı listesi: A- Meyveler, B-Sebzeler, C-Hububat, D-Toprak Mahsulatı, E- Sair mamulat, F-Hayvanlar, G-Menşei Hayvani olan Mahsulat, H-Menşei Madeni olan Maddeler, J- deniz Mahsulleri adı altında sınıflandırılmış ve tek tek adları yazılmıştır. **A.g.r.g.**, s.615-617.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ
(2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)

3 Kasım 1938 tarihinde yayımlanarak uygulamaya konulmuştur⁵⁷. Kanun tasarısı görüşülürken Türkiye'ye dışarıdan gelen yabancı mal ve eşyadan vergi alınıp alınmayacağı tartışma konusu olmuştur. Hatay Başbakanının izahatından sonra madde “Hatay’a giren eşya ve emvalden gümrük resmi alınmaz⁵⁸” şeklinde oy birliği ile kabul edilmiştir. Hatay Türkiye temsilcisi Cevat Açıklalın, 2 Kasım 1938 tarihli bir yazısında Hatay Bakanlar Kurulunun “Türkiye’den Hatay’a gidecek bütün eşyanın gümrük resminden muaf tutulmasına dair geçici kanun”un kabul edildiğini bildirmiştir⁵⁹. Hatay Devleti’nin bu davranışına karşılık T.C. Maliye Bakanlığı 2 Kasım 1938 tarih ve 11692 sayılı tezkere ile Başbakanlığa bir teklif sunmuştur. Bakanlık, Hatay Devleti’nin millî mahsul ve mamullerinin ülkemize ithalinde mevcut gümrük tarifelerinde %99 indirim yapılmasını teklif etmiştir. Bakanlar Kurulu bu teklifi ithalat sırasında gerekli kontrollerin yapılması ve belgelerin usulüne uygun olarak tanzim edilmesi şartıyla 2294 sayılı kanundaki yetkisine dayanarak 2 Kasım 1938’de kabul etmiştir. Cumhurbaşkanı 2/9553 sayılı kararnameyi 7 Kasım 1938’de imzalamıştır⁶⁰. Atatürk’ün ölümünden sonra bu kararnamenin neşri tarihinden itibaren uygulamaya konulması, 15 Kasım 1938 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından uygun bulunmuş ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından da aynı gün kararname imzalanmıştır⁶¹. Hatay ürünlerinin Türkiye’ye gümrüksüz girmesine dair kanunun 1 Aralık 1938’de kabulünden sonra tren ve vapurla Hatay’dan Türkiye’ye sabun, zeytinyağı, sebze, portakal sevk edilmeye başlanmıştır. Buna karşılık Suriye ve Lübnan’dan gelecek mallara %15 gümrük vergisi konulmuştur. İskenderun’dan Türkiye’ye bir ay içinde çok miktarda portakal ve kış olmasına rağmen çok miktarda sebze ihraç edilmiştir. Türkiye’den ise Hatay’a buğday, un, koyun, sığır ve diğer kasaplık hayvan ihracatı yapılmıştır⁶².

⁵⁷ **Hatay Devleti Resmî Gazete**, 3 İkinci Teşrin 1938 Perşembe, No.38, s.574; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları**, Haz. Mehmet Tekin, Ankara 2009, s.126, 127; Sarıay, **a.g.e.**, s.430.

⁵⁸ **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları**, Haz. Mehmet Tekin, Ankara 2009, s.126, 127.

⁵⁹ **BCA**, 030.10.224.514.3.

⁶⁰ **BCA**, 030.18.01.02.85.95.8.

⁶¹ **BCA**, 030.18.01.02.85.96.13; 030.18.01.02.85.101.1.

⁶² Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s.397.

Tablo 1. 1938 Yılı İçinde Türkiye Cumhuriyeti'nin Hatay Devleti ile Olan İthalat ve İhracatı⁶³.

Malın Cinsi	Yıl	İthalat			İhracat		
		Ölçü	Miktarı	Değeri	Ölçü	Miktarı	Değeri
Fasıl:1- Canlı Hayvanlar	1938	Baş	-	-	Baş	2531	9070
Fasıl: 3-Etler, Hayvanlardan Hasıl Olan Mekulat (yiyecekler)	1938	Kg	-	-	Kg	1627	611
Fasıl: 17-Zehair, hububat ve bunların müstahzaratı	1938	Kg	533	59	Kg	1442616	67784
Fasıl: 18-Meyveler	1938	Kg	222410	15684	Kg	3428	382
Fasıl: 19-Sebzeler	1938	Kg	4363	136	Kg	-	-
Fasıl: 23-Tohumlar	1938	Kg	-	-	Kg	10636	400
Fasıl: 24-Yağlar	1938	Kg	136	31	-	-	-
Fasıl: 25-Sabunlar	1938	Kg	2073	702	Kg	-	-
Fasıl: 30-Müstahsalatı Nebatiye	1938	Kg	-	-		280	70
Fasıl: 32-Ağaç, Kömür, Kereste Ve Ağaç Mamulâtı	1938	Kg	-	-	Kg	130924	6708
Fasıl: 36-Hasırcı Ve Sepetçi Mamulâtı	1938	Kg	-	-	Kg	734	46
47-Taşlar, Topraklar Ve Mamulâtı	1938	Kg	326	6	-	-	-

⁶³ **Harici Ticaret-Yıllık İstatistik-1938-Kısım-2 (Memleketler ve Maddeler İtibariyle İthalat ve İhracat)**, T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1939, s.347, 348. (Resmî istatistikte 1938 yılı ithalat değeri toplam 17618 olarak gösterilmiştir (s.IX). Ancak ayrıntılı çizelgedeki rakamları topladığımızda (s.347-348) bu değer 16618'dir. Burada 1.000 liralık bir toplama hatası ortaya çıkmaktadır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ
(2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)

51-Her Nevi Demir ve Çelik	1938				Kg	150	36
Toplam				16618			85107

Yine Türk Tekel İdaresi ürettiği malları Hatay'a özel fiyat uygulayarak göndermiştir. Bu ürünler arasında tütün, sigara, tömbeki, puro, pipo tütünlere ve sigaralar bulunmaktadır. Ayrıca ahududu, kayısı, vişne, portakal, gül ve kınakınalı kırmızı ve beyaz şaraplar, likör, kanyak, şampanya gibi ürünler de bulunmaktadır. Hatay'a özel üretilen rakılar da yine uygun fiyattan verilmektedir. İskenderun'un dışında kaza ve köylerde de bayiler bulunmaktadır. Diğer taraftan her türlü barut, av malzemesi, revolver (toplu tabanca), şenlik fişekleri, dinamit fitilleri satışı yapacak bayilikler de verilecektir⁶⁴.

Suriye'nin Hatay mallarına ambargo uygulaması üreticiyi ve devleti zor duruma sokmuştur. Suriye'nin Hataylı tüccara karşı uyguladığı ambargo üzerine tacirler Devlet Başkanı Tayfur Sökmen'e müracaat etmiştir. Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen durumu Şükrü Kaya Bey'e yazılı olarak bildirmiş ve yardımını istemiştir. Tüccarın istekleri şöyle sıralanabilir: "Portakal ve limonlar gümrüksüz olarak Türkiye'ye ihraç edilebilmelidir. Türkiye'de İktisat Vekâletine bağlı olarak kurulmuş ve Almanya'ya portakal satışı yapacak olan kooperatif aracılığı ile Hatay portakalının da ihracının Payas'tan yapılmasının sağlanması. Buğday ithalatının Suriye yerine Adana bölgesinden yapılabilmesi için Toprak Mahsulleri Ofisine emir verilmesi. Hatay kasaplık hayvan ihtiyacını Suriye üzerinden temin etmektedir. Suriye'ye de hayvan Türkiye'den gitmektedir. Dolayısıyla Suriye iki defa kazanmaktadır. Bunun yerine Hatay'a hayvan ihracatı doğrudan Türkiye'den yapılmalıdır⁶⁵." Fransızlar Hatay ile Halep arasındaki geçişleri Hataylılar açısından fevkalade zorlaştırmıştır. Millî Emniyet istihbarat raporunda bu konuya değinilmekte ve Fransızların maksadı izah edilmektedir. Buna göre;

Birinci amaç Halep'ten geçişleri azaltmak suretiyle Hatay pazarlarına alış verişe gelen sayıyı azaltarak ticareti baltalamaktır. Halep'ten Hatay'a yapılan un, buğday, eşya, etlik hayvan sevkiyatını durdurarak Hatay'daki halkın hayatını etkilemek ve yönetimle halkı karşı karşıya

⁶⁴ Yenigün, 31 Mayıs 1939, s.4.

⁶⁵ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 22.10.1938, No.113147/79; 23.10.1938, No.113798/81, 82.

getirmektir. Zira bu yasağa kadar Halep ve civarından Pazartesi günleri 600-1.000 kişi kadar insan Payas'a gelmektedir. Bu da bölgede ekonomik canlılık sağlamaktadır. Fransa'nın bu yasaklamalarla Hatay ekonomisine darbe vurmak istediği açıktır. Bunun dışında Hatay'ın sağlık durumunu da tehlikeye sokmak istedikleri de anlaşılmaktadır. Zira Hatay'ın doktor ve sağlık araç gerecine ihtiyacı çoktur. Hatay'da kan ve idrar tahlili yapılamamaktadır. Nüfusu 50.000 olan şehirde bir doktor bulunmaktadır. Dolayısıyla bu doktorun tek başına sağlık işlerini halletmesi mümkün değildir. Bölgede Türkiye adına görev yapanların ifadesine göre bu durum halkı tedirgin etmekte ve Hataylı yöneticileri çözüm için zorlamaktadır⁶⁶.

Suriye yönetimi ve Fransa, Hatay Devleti'ni dolayısıyla Türkiye'yi zor durumda bırakmak için elinden geleni yapmaya devam etmektedir. Bu çerçevede yaptıklarından biri de Hatay'a çeşitli mal ve eşyanın girişini engellemektir. Hatay Devleti kurulduktan sonra Suriye'deki Yüksek Komiserlik tarafından Hatay'a buğday satışı yasaklanmıştır. Bu durum Açıkalın tarafından telefonla İçişleri Bakanlığına bildirilmiştir. Açıkalın, bu yasak üzerine Hatay'da iki üç günlük buğday stoku olduğunu ve acilen buğday temin edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Suriye Fevkalade Komiserliğinin bu ve benzeri zorluklar çıkarmasının temel amacı Hatay Devleti'ni iktisadi bakımdan kısıpaca alarak sıkıntıya sokmak ve halkı mevcut yönetime karşı kıskırtmak ve isyan çıkarmaktır⁶⁷. Türkiye bu yasaklamaya bağlı olarak Hatay'da çıkabilecek herhangi bir un ve ekmek bunalımına karşı tedbirler almıştır. Çeşitli bakanlıklar çıkabilecek olumsuzluklara karşı birbiriyle irtibat kurarak harekete geçmiştir. Bu çerçevede Ziraat Vekâleti tarafından Hatay'ın buğday ihtiyacını karşılamak için Diyarbakır'da 1.800, Suruç'ta 800 ton mevcut buğdayın piyasa fiyatının bir kuruş altında Hataylılara satılmasına izin verilmiştir. Yine aynı bakanlık tarafından acil olarak 300 ton buğdayın da hemen İskenderun Ziraat Bankasına gönderilmesi için Adana Ziraat Bankasına emir verilmiştir. Gönderilecek buğdayın İskenderun'da depolanarak banka tarafından piyasa fiyatından satılarak ihtiyacın karşılanması istenmiş ve durumdan Türkiye İçişleri Bakanlığı Hatay Fevkalade Murahhası Cevat Açıkalın bilgilendirilmiştir⁶⁸. Ziraat Vekâleti sevkiyatta aksaklık olmaması

⁶⁶ **EGMA**, Em. U. M. Evrak kaydı, 30.9.1938, No.104792/97, 98.

⁶⁷ **EGMA**, Em. U. M. Evrak kaydı, 1.11.1938, No.11114-1/76, 77.

⁶⁸ **EGMA**, Em. U. M. Evrak kaydı, 3.11.1938, No.119440/65, 66; 22.11.1938, No.11114-1/63.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ
(2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)

için Demiryolları Umum Müdürlüğü ile de temas kurmuş ve gerekli tedbirleri almıştır. Ayrıca İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Açıkalın'a İskenderun'da her zaman 300 ton civarında buğdayın depolarda bulundurulmasına itina gösterilmesini emretmiştir. İhtiyaç hâlinde bu stoklardan uygun fiyatlarla buğday satılabilecektir. Türkiye bu tedbirlerle Hatay Devleti'nin herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmasının önüne geçmek istemiştir. Halkın zaruri ihtiyacı olan buğday eksikliğinden dolayı sıkıntıya girmemesi ve yeni kurulan devleti zor durumda bırakmaması için azami derecede gayret edilmiştir⁶⁹. Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer de Ziraat Bankası emrinde Adana'da 280, Ceyhan'da 27, Diyarbakır'da 1.890, Suruç'ta 800 ton olmak üzere toplam 2.997 ton buğday stoku bulunduğunu ve istenildiği zaman hemen kullanılabilceğini Cevat Açıkalın'a bildirmiştir⁷⁰.

Bölgedeki Türkiye görevlilerinin tespitlerine göre Suriye hükûmeti, Hatay'daki iktisadi durumu baltalamak ve ülkeyi çıkmaza sokmak için gümrük memurlarına talimat vermiştir. Talimata göre "Suriyeli görevliler, gümrük kapılarında ihracat ve ithalat işlemi yapacak olan tüccara zorluk çıkararak onları Lazkiye veya Trablusşam iskelelerine yönlendirmektedir. Bunun için de gümrüklerde işleri yavaşlatarak tüccarı günlerce bekleterek yıldırma yoluna gitmektedir. Gümrükten geçecek eşyanın her birine tek tek mühür vurmak suretiyle işleri uzatmakta bu da adeta işkenceye dönüşmektedir. Parça başına 12 kuruş masraf çıkarmakta, İskenderun'dan Halep'e kamyon nakil ücreti olarak ton başına daha önce 440 kuruş alırken şimdi 1.000-1.200 kuruş almaktadır. Lazkiye Limanı'ndan Halep'e nakil ücreti olarak ton başına 500, Trablusşam'dan Halep'e ise 700 kuruş almaktadır. Bu yoldan yapılan gümrük çıkışlarında azami kolaylıklar sağlayarak Hatay Devleti'nin ithalatına büyük bir darbe vurmaktadır. Suriye'nin bu gibi uygulamaları meyvesini vermekte de gecikmemiştir. Mesela İskenderun Limanı'na gelen bir İtalyan gemisi 400 tondan fazla eşyayı boşaltmayarak Lazkiye Limanı'na gitmiştir. Suriye'nin uygulamaları ithalata bu ve benzeri zararlar verirken ihracatta da durum farklı değildir. Hatay Devleti yukarıda bahsedilen birçok sebepten dolayı Suriye mallarına gümrük vergisi koymak zorunda kalmıştır. Suriye hükûmeti de aynı şekilde her eşyaya

⁶⁹ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 31.10.1938, No.11114-1/70; 31.10.1938, No.116522/74, 75.

⁷⁰ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 31.11.1938, No.11114-1/67.

tek tek mühür vurma yoluna gitmiştir. Ayrıca nakliyatın pahalılığı yüzünden sıkıntılar çıkacağı da açıktır⁷¹.”

Daha önce Avrupa'dan gelen mallar İskenderun Limanı aracılığı ile Suriye'ye giderken, hudutlarda gümrük mevzuatı uygulamaları yüzünden hem İskenderun'da, hem de Suriye sınırında ayrı ayrı işlem yapılmasından dolayı sıkıntılar artmıştır. Bunun üzerine Avrupa'dan Suriye'ye mal sevk eden tüccar İskenderun Limanı yerine doğrudan Lazkiye ve Trablus Limanı'na sevkiyata başlamıştır. Diğer taraftan Halep tacirleri yakın ve vasıta ucuzluğu dolayısıyla mallarını İskenderun Limanı'ndan Avrupa'ya sevk etmeyi tercih etmektedir. Suriye hükûmeti bunu engellemek için mal taşıyan Hatay araçlarının Suriye'ye girmesine müsaade etmemektedir. Bu gelişmeler üzerine Suriye'ye en yakın liman olan İskenderun'dan Avrupa'ya mal sevki zorlaşmıştır. Hatay Hükûmeti, iktisadi bakımdan büyük kayıplara sebep olan Suriye'nin bu uygulamalarını boşa çıkarmak ve zorlukları aşmak için Türkiye'den Halep tren tarifelerinin uygun hâle getirilmesini talep etmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı Başbakanlığa bu hususta olumlu görüş bildirmiştir⁷². Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı Nafia Vekâletine gönderdiği 9 Şubat 1939 tarihli yazısında konunun incelenerek görüş bildirilmesini istemiştir⁷³. Nafia Vekâleti, Hatay'ın iktisadi bakımdan gelişmesine yardımcı olmak üzere tarifelerde indirim yapılacağını Başbakanlığa bildirmiştir. Bakanlık, Suriye-Bağdat Demiryolu Şirketinin uyguladığı tarifeler dikkate alınarak Halep ve güneyindeki merkezlerden mal getirecek olanlara 15 Mart 1939'dan geçerli olmak üzere yeni bir tarife hazırlamıştır. Meydan-ı ekbez-Payas arasında uygulanacak tarifeyi tespit etmiştir. Buna göre perakende nakliyatta ton başına 276 kuruş, en az beş ton veya beş ton parası vermek şartıyla ton başına 207 kuruş ve en az on ton olmak veya on ton ücreti ödemek şartıyla ton başına 172,5 kuruş ücret alınması kararlaştırılmıştır. Bu tarife ile ortalama perakendede %50,7, beş tonda %62,9, on tonda ise %69,1 oranında indirim sağlanmıştır⁷⁴.

Türk yetkililer tarafından Suriye hükûmetinin bu ve benzeri tavırları ile ilgili olarak bazı çözüm yolları teklif edilmektedir:

⁷¹ **EGMA**, Em. U.M. Evrak kaydı,15.12. 1938, No.02585/31.

⁷² **BCA**, 030.10.225.515.8/4,5,6.

⁷³ **BCA**, 030.10.225.515.8.

⁷⁴ **BCA**, 030.10.225.515.8/2.

Öncelikle görevini kötüye kullanan ve bilinçli olarak işleri savsaklayan Suriyeli memurlar şiddetle protesto edilerek bu tutumlarından vazgeçmeleri sağlanmalıdır. Nakil ücretlerinin artmasının en temel sebeplerinden biri gümrüklerde aşırı bekleme yüzünden fiyatların yükselmesidir. Ayrıca aşırı yük bahanesiyle tüccara yüksek miktarda ceza kesilmesi de bunda etken olmaktadır. Kamyonlardaki malın yükleme ve boşaltılması sırasında uygulanan sıkı denetim de (!) gecikmelere sebep olmakta ve bir kamyon daha önce günde iki defa Halep'e gidip gelirken şimdi 2-3 günde bir sefer yapabilmektedir. Bunu önlemek için malların tek tek mühürlenmesi yerine, yüklendikten sonra kamyonun mühürlenmesi işleri kolaylaştıracak, maliyeti azaltacak ve gecikmelerin önüne geçilebilecektir. Suriye ile bu yönde görüşmeler yapılarak uygulamalarından vazgeçmesi sağlanmalıdır. Durumun devamı hâlinde Suriye hükûmetinin bu davranışına karşılık transit ticaret mallarının Türk trenleri ile yapılması Suriye'nin oyununu bozabilecek bir tedbir olarak düşünülmelidir. Türkiye ve Hatay hükûmetleri aralarında anlaşarak tren nakliye ücretlerini azaltırlarsa İskenderun, Payas ve Toprakkale üzerinden Halep'e düzenli tren işletilirse Suriye hükûmetinin parça başına mühürleme yaparak bol para kazanmasının önüne geçilebilir. Dolayısıyla İskenderun Limanı yeniden canlandırılmış olur. İskenderun Limanı'na gelen gemilerden daha az ücret alınırsa Suriye ile rekabet sağlanabilir. İskenderun ve Hatay genelinde Avrupa ile doğrudan ithalat ve ihracat yapacak bir ticaret odasına ihtiyaç vardır. Hatay'ın Suriye'ye bağımlılıktan kurtarılması için Türk millî bankalarından birinin İskenderun'da böyle bir şube açması gereklidir. Bu müessese aracılığıyla Hatay ve Halep bölgesinde çok sevilen şekerin ithalatı kolaylaşacak ve daha ucuza gelecektir. Zira İskenderiye'den ithal edilen şekerin kilosu 9,5 kuruşa gelmektedir. Teklif edilen yol izlenirse bundan çok kazanç elde edileceği açıktır. Böylece Hatay, Beyrut ve Halep'e bağımlı olmaktan kurtulacaktır. Pirinç ve yağ için de durum aynıdır. Türkiye'de üretilen peynirler burada piyasaya sürülerek rekabet yapılabilir. Ticaret odası tuhafiyeye ve hırdavat gibi malları da doğrudan Avrupa'dan getirterek Beyrut ve Halep ile rekabeti sağlayabilir. Böyle bir müessesenin açılması hem iyi kazanç sağlayacak hem Suriye'nin entrikalarına set çekmiş olacak, hem de propagandaya vesile olacaktır⁷⁵.

Hatay'dan Türk yetkililere gönderilen yazılarda iktisadi ilişkilerle ilgili bir takım tereddüt ve endişelere rastlanmaktadır. Hatay ekonomisinin

⁷⁵ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 15.12. 1938, No.02585/32, 33.

düzeltilmesi için bazı tedbirler alınması gerekli görülmektedir. Örneğin Hatay'dan Türkiye'ye satılan mallardan %1 gümrük vergisi alınmaktadır. Hatay'a satılan mallar ise gümrüksüz girmektedir. Her ne kadar bu malların Hatay sınırları dışına çıkarılmaması şartı varsa da bunun temin edilmesinin zor olduğu kanaati yaygındır. Hatay Devleti'nin bunları kontrol edecek memurlarının yeterli olmadığı düşünülmektedir. Hatay dışına çıkarılması muhtemel malların tekrar başka yollardan Türkiye'ye girmesi kuvvetle muhtemel görülmektedir. Hatay'daki yetkililere göre yerli sanayici ve tüccar bunlarla rekabette zorlanacaklar ve dolayısıyla Türkiye maddi kayıplara uğrayacaktır. Bu ve benzeri endişeleri taşıyan çeşitli yazışmalardan elde edilen bilgiler, 13 Ocak 1939 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından başta Cevat Açıkalın olmak üzere diğer yetkililere gönderilmiştir. Yine tedbirler çerçevesinde Hataylıların sermaye olarak güçsüz oldukları ve paraya ihtiyaçları olduğundan Türk millî bankalarının İskenderun'da şube açmaları istenmektedir. Ayrıca ticari işleri organize edecek bir ticaret odasının da acilen açılması talep edilmektedir. Diğer taraftan aşarın kaldırılması kararı da halk arasında sevinçle karşılanmıştır⁷⁶.

Hatay Devleti'nden ithal edilen belli başlı maddelerden bazıları şunlardır:

Pamuk ipliği, bakır, kalay, ham deri, çuval, jüt ipliği, jüt mensucati, kauçuk vs. Bunların Türkiye tarafından ithali serbest olup %1 gümrük vergisi alınmaktadır. İhracat malları olarak ise buğday, kömür ve her türlü maden cevheri önemli mallardandır. Malların ihracında lisans aranmayacaktır. Bu durumun ekonomik kayıplara sebep olacağı raporlarda ifade edilmektedir. Bu ihracattan elde edilecek paranın yurt dışında kalacağı ve döviz kaçakçılığının önemli bir kaynağı olacağı dile getirilmektedir. Hatay'dan portakal ithalatı her geçen gün artmaktadır. Ancak ticaretle uğraşan Hataylı tacirlerin yeterli miktarda parasının olmadığı da bir gerçektir. Yazışmalarda bu insanlara Türk bankalarının kaynak temin etmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir. Bu işlerin gerçekleştirilebilmesi için yukarıda da belirtildiği gibi İskenderun'da bir ticaret evi ve Hatay'da Türk bankaları şubeler açmalıdır⁷⁷.

⁷⁶ **EGMA**, Em. U. M. Evrak kaydı, 13 Ocak 1939, No.02585/26.

⁷⁷ **EGMA**, Em. U.M. Evrak kaydı, 25.1.1939, No.04795/18, 19. (Hatay Hükümeti, Başbakan Abdurrahman Melek başkanlığında 2.3.1939'da toplanmış ve daha önceki listeye ilave olarak ikinci bir liste çıkarmıştır. 48 numaralı karamameye bağlı "Hatay Mahsulat ve Mamulâtını" gösteren listeye ilaveler yapmıştır. Bu maddeler şunlardır: turunç, havuç,

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ
(2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)

Hatay'ın iktisaden kurtulabilmesi için alınması gereken tedbirlerden biri de ülkede kullanılacak para meselesinin halledilmesidir. Tayfur Sökmen bu meselenin çözümünün Türk parasının Hatay'da resmen kullanılması ile mümkün olacağını ifade etmektedir. Suriye ve Lübnan'daki altınlar toplanarak Fransa'ya aktarılmaktadır. Ayrıca Suriye ve Lübnan bankaları tarafından çıkarılan Suriye lirasını da Türk lirasıyla değiştirip altın gibi saklamaktadırlar. Sökmen'e göre Hatay'da Türk parasının kullanılmasından başka çare yoktur. Hatay'ın yıllık para hareketi üç milyon Suriye lirasıdır. İskenderun ve Antakya'daki Suriye Bankası şubelerinin kredi kapasitesi ise altmış bin Suriye lirası kadardır. Suriye parasının değeri çok düşüktür. Bir lira on beş Suriye lirası değerindedir. Halk bir Türk lirasının 20 Suriye lirasına kadar çıkabileceğinden endişe etmektedir. Hatay piyasasında Türk parası stoku gittikçe artmakta ve halkın Türk parasına karşı isteği de her geçen gün artmaktadır. Tayfur Sökmen bu durumda Hatay Devleti ile Türkiye'nin alış verişinde döviz kullanma mecburiyetinin gerekmediği kanaatindedir. Hatay'da kurulan Anonim Şirket sermayesini Türk lirası olarak kabul etmiştir. Ayrıca diğer şirketler de sermayelerini Türk parasına çevirmektedirler. Şirketlerin ve halkın bu tavrından dolayı artık Hatay'da Türk parasının kullanılması zaruri hâle gelmiştir. Hatay'da Türk parasının kullanılması Türkiye tarafından resmileştirilmelidir⁷⁸. Hatay hükûmeti bu meyanda ilk adımı atmıştır. Türkiye'nin Hatay temsilcisi Cevat Açıkalmın'ın bildirdiğine göre;

Hatay Hükûmeti yapacağı ödemeleri 11 Şubat 1939 tarihi itibarıyla Türk parası ile yapmak kararı almıştır. Aynı zamanda Hatay Hükûmeti şimdilik kaydı ile Türk parası ile beraber Suriye parasını da ödeme aracı olarak kullanacaktır. Hatay hazinesinde bu tarih itibarıyla 50.000 Suriye lirası bulunmaktadır. Türkiye ile vardıkları anlaşma gereği bu paranın yerine konacak Türk lirasının Payas'a gönderilmesi gerekmektedir. Ancak bundan sonra Türk parası ile işlemler yapılabilecektir. Hatay'daki mali sıkıntıların başında elde mevcut yeterli Türk parası olmadığı için Türkiye'den yapılacak alış verişin sıkıntıya girecek olmasıdır. Bu durum Türk parası kuru üzerinde menfi bir durum ortaya çıkarmaktadır. Hataylıların zaruri ihtiyaç maddelerini

manda, sığır, keçi, koyun, deriler-ham ve tabaklanmış-, alıç, limon, Trabzon hurması. Em. U. M. Evrak kaydı, 17 Mart 1939, No.30530.)

⁷⁸ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 26.10.1938, No.115279/60, 61; Yusuf Kodaz, **Türk Basımına Yansımalarıyla Hatay Sorunu (1936-1939)**, Konya 2020, s.289.

(un, buğday, hayvan vs.) yine Türk parası ile alabilmeleri için acilen Hatay Hükümetinin bu kararına karşılık verilmelidir. Böylece Türk parası değer de kazanacaktır. Açıkalm, Türk parası ile alınan malların Hatay dışına satılmasını engelleyeceğini de bildirmiştir⁷⁹.

Karşılıklı teşebbüsler netice vermiştir. Murahhas Cevat Açıkalm, Payas'dan Dışişleri Bakanlığına 17 Şubat 1939'da bir telgraf çekmiştir. Telgrafta, "Türkiye Cumhuriyeti tarafından daha önce Hatay Hükümetine 300.000 Türk lirası verildiğini ve bu paranın Hatay'da Türk lirası olarak sarf edilmesinin de kararlaştırıldığı" hatırlatılmıştır.

Ancak bu paranın Türk lirası olarak tedavüle sokularak harcanabilmesi için bozuk paraya acil ihtiyaç duyulmuştur. Şayet bu bozuk para kısa zamanda gönderilmezse Hatay'da Türk lirası ile alış veriş yapmak imkânsız hâle gelecektir. Dolayısıyla bozuk paranın en kısa zamanda Adana veya Dört Yol Ziraat Bankasına gönderilmesi gerekmektedir. Para bankaya geldiği zaman Hatay Maliye Bakanı ehemmiyetine binaen bizzat Adana veya Dört Yol'a giderek parayı alacaktır. İstenen bozuk para miktarı ve cinsi şöyledir: 1 kuruşluk 50.000 adet, 5 kuruşluk 40.000, 10 kuruşluk 4.000, 25 kuruşluk 40.000, 50 kuruşluk 20.000, 1 liralık 15.000, 5 liralık 10.000, 10 liralık 5.000, 50 liralık 300, 100 liralık 300 adet olmak üzere toplam 186.500 Türk lirasına acil ihtiyaç bulunmaktadır⁸⁰.

Türkiye Cumhuriyeti parasının Hatay'da da kullanılmaya başlanması üzerine ithalat ve ihracat daha kolaylaşmıştır. Hatay hükümetini uğraştıran bir başka konu da Türkiye'den gelen bir kısım tüccarın piyasadan mal toplamasıdır. Dünyanın siyasi vaziyetini dikkate alan yerli ve yabancı bir kısım tüccar da piyasadan mal toplayarak stokçuluk yapmaktadır. Türkiye piyasasına göre daha ucuz olan Hatay piyasasına rağbet fazladır. Bu da yeni kurulmuş ve imkânları sınırlı olan devleti zor durumda bırakmaktadır⁸¹. İlerisi için faydalı olacak bir husus ise Hatay piyasasının Türkiye piyasası fiyatlarına yaklaşmasıdır. Bunun devletin zararına olduğu tenkitlerine Hatay Maliye Bakanı mecliste gerekli cevapları vermiştir. Türkiye'den gelip mal stoku yapan tacirlerin isimleri tespit edilmiş ve İskenderun'daki depoları mühürlenmiştir. Hükümet, Hataylı yerli tüccar için şimdilik sıkı tedbirler

⁷⁹ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 15 Şubat 1939, No.17596.

⁸⁰ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 20 Şubat 1939, No.19395.

⁸¹ **Hatay Devleti Millet Meclis Zabıtları**, Haz. Mehmet Tekin, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s.383.

almayı düşünmemekle beraber takip etmeye de devam etmektedir. Stokçuların piyasayı kontrol dışı yükseltmelerine müsaade etmemek kararındadır. Ayrıca devlet eliyle bir kısım karaborsaya düşen malları getirmek suretiyle yine piyasayı dengelemeye çalışmaktadır. Bilhassa benzindeki fiyat artışlarına sebep olan bazı şirketlerle konuşarak fiyat artışlarına müdahale etmiştir. Mesela Sokoni Vakum Şirketi yetkilisiyle görüşerek fiyat ayarlaması yoluna gitmiştir. Hatay'da ticaret yapmalarına müsaade edilen şirketin benzin fiyatlarında teneke başına %33 nispetinde indirim yapması istenmiştir. Bunun üzerine şirket yirmi gün zararına satışlar yaparak piyasanın dengelenmesine yardımcı olmuş ve benzin her yerde aynı fiyatla satılmaya başlanmıştır. Milletvekilleri ihtikâr yapanlara karşı Türkiye'de uygulanan İstihlak Kanunu'nu uygulamaya koyarak stokçuluğun önüne geçmeyi teklif etmişlerdir. Buna göre vergilendirme yoluna gidilirse hem devlet hem de halk kârlı çıkacaktır. Küçük tacirlerin bu vergilendirmeden muaf tutulması da istenmiştir⁸². Maliye Bakanının elindeki verilere göre 1939 yılı başından beri 600.000 liralık fazla mal alımı yapılmıştır. Bunun 300.000 liralık kısmı Türkiye'den gelen tacirlere aittir. Geri kalan miktar ise Hataylı tüccara aittir. Dolayısıyla toptan mal satan Hataylı tüccar bulunmamaktadır. Yani Hataylılar küçük tüccardır. Hatta Hatay hükûmeti, toptan mal satışlarını teşvik için %40 indirim yapmıştır. Bundan sonra bile Hataylı bir tüccar 100.000 liralık bir mal satın almıştır. Bu şirket de dört ortaklıdır. Şirket kına, çay, şeker, karabiber, kösele, iplik ve benzeri malları stok yapmıştır. Bunlar da Türkiye ile aralarında fiyat farkı olan mallardır. Stokçuların aşırı kâr elde etmelerini önlemek için milletvekillerinin ısrarla vergi konulmasını istemelerine rağmen hükûmet temkinli davranmayı tercih etmiştir. Hükûmet fazla pahalı mal satan tüccar olursa müdahale etmeyi planlamıştır. Tüccarın elindeki mal ve fatura fiyatı bilinmektedir. Dolayısıyla bu yola başvuran tüccarın malını %5 fazlasıyla alıp piyasaya vermeyi düşünmektedir. Mevcut durumda istihlak (tüketim) vergisi konulursa piyasa fiyatları aşırı derecede artacaktır. Maliye Bakanlığı piyasayı takip ederek acil ihtiyaç duyulan kibrit, tuz, şeker gibi malları satın alarak piyasa vermektedir. Hatay Maliye Bakanı "iktisadi kanunların önüne cebirle geçilemez" diye bilinen bir iktisat kuralını da

⁸² **Hatay Devleti Millet Meclis Zabıtları**, Haz. Mehmet Tekin, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s.384.

hatırlatarak milletvekillerini ikna etmeye çalışmıştır⁸³. Yukarıdaki istatistik çizelgesinde ayrıntılı olarak belirtildiği gibi Türkiye Hatay'dan 1938 yılı içerisinde 16.618 liralık ithalat yaparken, Hatay'a ise 85.507 liralık ihracat yapmıştır⁸⁴.

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Tarife Kanunu 19 Nisan 1939'dan itibaren Hatay Devleti tarafından "tamamen ve aynen" uygulamaya konulmuştur. Hatay Türkiye temsilciliğinden gelen bilgi Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlık, Gümrük ve İhisarlar, Maliye ve Ticaret bakanlıklarına bildirilmiştir⁸⁵. Nitekim Hatay ile Türkiye arasındaki gümrük işlemlerindeki uygulamaların gevşetilmesi olumlu gelişmelere sebep olmuştur. Suriye'den Hatay'a mal ve eşya ithalatı ile ihracatı hızlanmıştır. Bu işleri yapmak üzere bazı şirketler teşekkül etmeye başlamıştır. Gelişmelerden cesaret alan Halepli Hariri Zadel, Baki Zadel ve Verrak Oğulları ile Antakyalı Balcı Zadel, Şemseddin Zadel 100.000 liradan fazla bir sermaye ile şirket kurarak ithalat ve ihracat yapmaya başlamıştır. Halep'ten mensucat, şeker, kahve, sigara kâğıdı ve benzeri malları Türkiye'ye satmak üzere harekete geçmişlerdir⁸⁶. Aynı şekilde Antakya'dan Kuseyri Mustafa Ağa ile Rum Ortodokslardan Sükyas Oğullarının da Halepli tüccar Viktor Esved ile birleşerek Antakya'da bir mensucat fabrikası kurmayı planladıkları anlaşılmaktadır. Bu fabrika aracılığı ile ucuza mal üretmeyi ve Türkiye'ye ihraç ederek pahalı olan Türk mallarıyla rekabet edeceklerini düşünmektedirler. Bunlar Türkiye ile Hatay arasındaki yolların açılmasıyla beraber gelecek malların ne kadar ucuz olursa olsun pahalı olacağını düşünmektedir. Bunun yerine Hatay'da üretilip Türkiye'ye gönderilecek mal Türk mallarına göre %40 daha ucuz olacaktır. Böylece Hatay malları maliyetinden üç dört kat daha fazlaya satılabilecektir. Bunun da kendileri açısından daha kârlı olacağını hesap etmektedirler⁸⁷. Bu

⁸³ **Hatay Devleti Millet Meclis Zabıtları**, Haz. Mehmet Tekin, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s.385.

⁸⁴ **Harici Ticaret -Yıllık İstatistik-1938-**, Kısım:2, Memleketler ve Maddeler İtibariyle İthalat ve İhracat, Ankara 1939, s.IX, XVI.

⁸⁵ **BCA**, 030.10.212.439.1; **Hatay Devleti Millet Meclis Zabıtları**, Haz. Mehmet Tekin, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s.357.

⁸⁶ **EGMA**, Em. U. M. Evrak kaydı, 2 Ocak 1939, No.00235/34.

⁸⁷ **EGMA**, Em. U. M. Evrak kaydı, 2 Ocak 1939, No.00235/34, 35.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE HATAY DEVLETİ'NİN İKTİSADİ İLİŞKİLERİ
(2 EYLÜL 1938-29 HAZİRAN 1939)

gelişmelerle ilgili raporlar Türk İşleri Bakanlığı tarafından Türkiye Cumhuriyeti Hatay Fevkalade Murahhası Cevat Açıkalin'a da bildirilmiştir⁸⁸.

Hatay Devleti, Türkiye Cumhuriyeti'ne müracaat ederek mali bakımdan önemli olan damga pullarının ve kibrit bandrollerinin Türkiye'de Damga Matbaası'nda basılmasını istemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu bu isteği olumlu karşılayarak 2 Ocak 1939 tarih ve 2/10150 sayılı kararname ile kabul etmiştir. Masrafların Hatay işleri için ayrılan paradan karşılanması için de ilgililere emir verilmiştir⁸⁹. Bu isteğin yanında Hatay Devleti ellerinde mevcut pulların çok azaldığını dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti pullarının üzerine sürşarj edilmek suretiyle kullanılmasına müsaade edilmesini istemiştir. Dışişleri Bakanlığı bu talebi 15 Şubat 1939 tarih ve 30527/63 sayılı yazı ile Başbakanlığa iletmıştır⁹⁰. Maliye Bakanlığı Başbakanlığa yazdığı 6 Mart 1939 tarihli yazıda istenen 24 çeşit pulun olmadığını, 20 çeşit pul bulunduğunu ve pulların sürşarj yapılarak kullanılmasında herhangi bir mahzur olmadığını bildirmiştir⁹¹. Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığının 15 Şubat 1939 tarih ve 63/30527 sayılı yazısı ile Maliye Bakanlığının 6 Mart 1939 tarih ve 24315/5821 sayılı yazısında olumlu görüş bildirmeleri üzerine 10 Mart 1939 tarih ve 2/10555 sayılı kararname ile bu teklifi kabul etmiştir. Kararnamede Hatay Devleti'nin ihtiyacı olan 24 çeşit damga pulunun Türkiye'de mevcut 20 çeşit pul üzerine sürşarj edilerek temini uygun bulunmuştur⁹². Türkiye ile Hatay arasındaki bağların kuvvetlenmesi ve bağlılığın artması için 2721 ve 2722 sayılı kanunlarla kabul edilen indirimlerin Hatay'a gönderilen posta maddeleri, telgraf ve posta hizmetlerine de uygulanması T.C. Bakanlar Kurulu tarafından 25 Nisan 1939 tarihli ve 2/10842 sayılı kararname ile kabul edilmiştir⁹³.

⁸⁸ EGMA, Em. U. M. Evrak kaydı, 28.12.1938, No. 66273/47, 48.

⁸⁹ BCA, 030.18.01.02.85.110.4

⁹⁰ BCA, 030.18.01.02.86.21.9.006.

⁹¹ BCA, 030.18.01.02.86.21.9. 002.

⁹² BCA, 030.18.01.02.86.21.9.

⁹³ BCA, 030.18.01.02.86.35.10.

SONUÇ

Hatay Devleti, kuruluşundan itibaren yaklaşık on ay kadar yaşamış kısa ömürlü bir devlettir. Hatay, Osmanlı Devleti yıkıldığında Misakımillî sınırları içerisinde kalan İskenderun sancağına tabi idi. Ancak Batılı devletlerin oyunları ve o günkü siyasi, askerî bazı sebepler yüzünden bütün çabalara rağmen Lozan Antlaşması'nda da Türkiye sınırları dışında kalmıştı. Fakat Türkiye başından beri İskenderun sancağını sınırları içine katmayı planlamış ve planını adım adım uygulamıştır. İngiltere ve Fransa'nın diplomatik oyunlarına karşı Türkiye de oyun kurmuş ve Hatay'ın Suriye'den ayrı bağımsız bir devlet olması için olağanüstü bir çaba sarf etmiştir. Nitekim 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti resmen kurulmuştur. Bundan sonraki çalışmalar, Hatay'ın uluslararası kanunlara uygun olarak Türkiye'ye iltilhaki için yapılmıştır. Bu planın neticeye ulaşması için elbette belli bir zamana ihtiyaç vardı. Dünyadaki gelişmelerin nasıl olacağı tam kestirilemediğinden bir devlet hayatını nasıl devam ettiriyorsa Hatay Devleti'nin de o şekilde hayatını devam ettirmesi lazımdı. Yani bir devlet olarak sınır güvenliğinden, bürokratik yapıya ve iktisadi gelişmelere ayak uydurması gerekiyordu. Nitekim gerek Türkiye Cumhuriyeti, gerekse Hatay Devleti yetkilileri buna göre davranıyorlardı. Hatay Devleti'nin ihtiyacı olan hemen her şey olabildiğince Türkiye tarafından karşılanmıştır. Halkın çoğunluğu Türklere oluşmakla beraber belli bir oranda da Suriye'ye ve Fransa'ya bağlılık gösterenler bulunmaktadır. Zaten Fransa ve Suriye de bu kesimi tahrik için hazır beklemektedir. Ayrıca bu devletler yapılan antlaşmalara aykırı olarak Hatay Devleti'nin iktisadi hayatını baltalamak için kanunsuz uygulamalara da başlamıştır. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti, Fransa ve Suriye'nin her adımını takip etmiş ve oyunlarını boşa çıkarmak için gerekli tedbirleri almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Hatay Devleti'ni hem mali açıdan, hem de ticaret, ithalat ve ihracat açısından desteklemiştir. İktisadi hayatın en önemli unsurlarından olan para meselesi Türk lirasının dolaşıma konulmasıyla çözümlenmiştir. Türkiye maliye ve gümrük teşkilatının kurulmasına yardımcı olmuştur. Mevzuat ve uzman personel desteği vermiştir. İki devlet arasındaki gümrük vergileri ile ilgili hususlar gelişen durumlara göre pratik olarak hemen çözülmüştür. Hatay Devleti bankacılık sisteminin geliştirilmesine destek verilerek Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının bir şube açmasına karar verilmiştir. İthalat ve ihracat meseleleri Fransa ve Suriye'nin engellemelerine rağmen Hatay Devleti lehine halledilmiştir. Hatay'da karşılaşılan mal eksikliği

karaborsacılar fırsat vermeden giderilmiştir. Özellikle halkın büyük bir kesimini ilgilendiren buğday karaborsacılığının olası tahribatı alınan tedbirlerle önlenmiştir. Türkiye Hatay sınırına yakın şehirlerde depolarda bekletilen tonlarca buğday anında Hatay'a ihraç edilmiştir. Hataylı balıkçıların Türk kara sularında avlanmalarına izin verilmiş ve bu işle uğraşan esnafın Suriye ve Fransa tarafından mağdur edilmesi önlenmiştir. Hatay Devleti'ne çıkarılan zorlukları aşabilmek için Hatay'da üretilen bir kısım malın ihracı Türkiye üzerinden yapılarak dünya piyasalarına ulaştırılmıştır. Suriye ve Fransa'nın taşımacılıkta bir takım olumsuz davranışlara girerek taşıma fiyatlarını ucuzlatma teşebbüslerinin amacı kavranarak karşı tedbirler alınmıştır. Türkiye Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapılarak Suriye'nin tüccarı ve gemi şirketlerini İskenderun Limanı yerine Trablusşam ve Lazkiye'ye yönlendirme teşebbüsleri akim bırakılmıştır. Netice itibarıyla Türkiye süreci ustaca yönetmiş ve Hatay Devleti'ni iktisadi bakımdan sıkıntıya düşürmeden, toplumsal bir çalkalanmaya meydan vermeden topraklarına katmayı başarmıştır.

Konunun ortaya konulması sırasında karşılaşılan güçlüklerden en önemlisi şüphesiz kaynaklar konusudur. İki devlet arasındaki ekonomik ilişkileri incelerken yeteri kadar, tatmin edici mahiyette bilgiye ulaşmakta güçlük çekilmiştir. Zira Hatay Devleti on ay kadar yaşamış bir devlet olduğu için ekonomik verilerle ilgili yeteri kadar kayıt olmadığı görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti tarafından Hatay Devleti ile Türkiye arasındaki 1938 yılı ekonomik yapıyı ilgilendiren istatistik bilgileri neşredilmiştir. Hatay 1939 istatistiklerinde ise kayıtlara devlet olarak değil vilayet olarak geçmiştir. Yani Hatay Devleti 1938 yılı ihracat ve ithalat listelerinde devlet olarak kaydedilirken, 1939'daki kayıtlarda vilayet olarak geçmektedir. Bununla birlikte Türkiye Hatay Devleti ile olan ithalat ve ihracatını iki devlet arasında olması gereken kurallara göre yapmıştır. Hatay vilayet olarak Türkiye'ye katılınca kadar uluslararası standartlar çerçevesinde ilişkiler devam ettirilmiştir. Gerek Türkiye, gerekse Hatay Devleti yetkilileri profesyonelce davranmışlardır. Mevcut belgeler incelendiğinde bu açıkça ortaya çıkmaktadır. Mevcut tetkik kaynaklarda ekonomik konularla ilgili bilgiler yeteri kadar olmadığından eksikler arşiv belgeleriyle giderilmiştir. Bu makale ile Hatay meselesiyle ilgili daha önce yapılan çalışmaların eksik bıraktığı ekonomik ilişkilere dair bir araştırma ortaya konulmuştur diyebiliriz.

KAYNAKÇA

Ada, Serhan, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul 2005.

Akşam, 27 Teşrinievvel 1938 Perşembe, Sene: 21, No: 7196.

Ayın Tarihi, S 59 (1-30 İlk Teşrin 1938), 24 İlk Teşrin 1938.

Ayın Tarihi, S 62 (1-31 İkinci Kânun 1939), 30 Son Kanun 1939.

Cumhuriyet, 5 İlk Teşrin 1938 Çarşamba, 15. Yıl, Sayı: 5172.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 31.10.1938, No.116522/74, 75.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 1.11.1938, No.11114-1/76, 77.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 13 Ocak 1939, No.02585/26.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 15 Şubat 1939, No.17596.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 15.12. 1938, No.02585/32, 33.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 16 Şubat 1939, No.18487.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 2 Ocak 1939, No.00235/34.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 2 Ocak 1939, No.00235/34, 35.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 2 Ocak 1939, No.00235/34.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 2 Ocak 1939, No.00235/34, 35.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 2.1.1939, No.137851/41, 44, 45.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
2.1.1939, No.137851/39, 40.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
2.1.1939, No.137851/38.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
20 Şubat 1939, No.19395.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
22.10.1938, No.113147/79.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
22.11.1938, No.11114-1/63.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
23.10.1938, No.113798/81, 82.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
25.1.1939, No.04795.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
26.10.1938, No.115279/58.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
26.10.1938, No.115279/59.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
26.10.1938, No.115279/60.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
26.10.1938, No.115279/60, 61.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
27 Ocak 1939, No.11796.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
27 Şubat 1939, No.11796.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
28.12.1938, No. 66273/47, 48.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı,
28.12.1938, No. 66273/47, 48.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 29.9.1938, No. 105569/100.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 3.11.1938, No.119440/65, 66.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 30.9.1938, No.104792/97, 98.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 31.10.1938, No.11114-1/70.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 31.11.1938, No.11114-1/67.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 6 Mart 1939, No.11265.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 7 Şubat 1939, No.13724.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 7. 8. 1938, No.81608/107, 108.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U. M. Evrak kaydı, 8.10.1938, No.105543/99.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U.M. Evrak kaydı, 13.2. 1939, No.06912.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U.M. Evrak kaydı, 13.2. 1939, No.06913.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U.M. Evrak kaydı, 25.1. 1939, No.04795/18, 19.

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA), Em. U.M. Evrak kaydı, 15.12. 1938, No.02585/31.

Harici Ticaret-Yıllık İstatistik-1938-Kısım-2 (Memleketler ve Maddeler İtibariyle İthalat ve İhracat), T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1939.

Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları, Haz. Mehmet Tekin, Ankara 2009.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 11 Mart 1939 Cumartesi, No.64.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 13 Mart 1939 Pazartesi, No.65.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 14 İkinci Kânun 1939, No.52.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 15 Birinci Kânun 1938 Perşembe, No.47.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 15 Mart 1939 Çarşamba, No.66.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 16 Mart 1939 Perşembe, No.67.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 26 Nisan 1939 Çarşamba, No.80.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 3 Birinci Kânun 1938 Cumartesi, No.45.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 3 İkinci Teşrin 1938 Perşembe, No.38.

Kodaz, Yusuf, **Türk Basınına Yansımalarıyla Hatay Sorunu (1936-1939)**, Konya 2020.

Melek, Abdurrahman, **Hatay Nasıl Kuruldu**, Ankara 1999.

Payaslı, Volkan, **Sancak'tan Vilayet'e Hatay (1921-1960)**, Ankara 2017.

Pehlivanlı, Hamit, Melek, İsmet, **Devletten Millete Hatay Devleti -Bir Sadakat Öyküsü-**, Hatay 2011.

Sarıнай, Yusuf, "Atatürk'ün Hatay Politikası-II(1938-1939)", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Sökmen, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara 1992.

Tekerek, Meltem, "Hatay Devleti Üzerinde Türkiye Etkisi: "İktisadi Millileştirmeler (1938-1939)"", **Anavatana Katılışının 80. Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu (4-6 Nisan 2019/Hatay)**, Ankara 2020, s.1077.

Tekin, Mehmet, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.224.513.52/5.

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.224.513.52/2.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.224.513.52/3.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.0.0.182.253.4.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2.86.13.1.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.225.515.3/2.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.225.515.3/1.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.87.4.15, 004.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.87.44.15, 004.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.13.1-002.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.35.10.004, 005, 006.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.15.10.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.35.10.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2.85.99.8-003.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2.85.99.8-005.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2.85.99.8.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.85.117.12.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.224.514.6-6/1, 3.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.87.52.2.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.212.439.1.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.224.514.3.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.85.96.13.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.85.101.1.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.225.515.8/4,5,6.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.225.515.8.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.225.515.8/2.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.85.95.8.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.85.110.4.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.21.9.006.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.21.9.012.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.21.9.002.**

HAMİT PEHLİVANLI

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.21.9.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01.02.86.35.10.**

Yenigün, 14 Mayıs 1939.

Yenigün, 31 Mayıs 1939.